

MOKSLO LIETUVA

2004 m. lapkričio 18 – gruodžio 1 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 20 (310)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Darbams surašyti neužtektų jaučio odos

Jubiliatui prof. Antanui Tylai – Lietuvos nacionalinio muziejaus gėlės; jas įteikia muziejaus direktorė Birutė Kulnytė

Lietuvos istorijos institute iškilmingai ir labai nuoširdžiai paminėtas buvusio šio instituto direktoriaus Lietuvių katalikų mokslo akademijos tikrojo nario, Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros profesoriaus Antano Tylos 75-ųjų gyvenimo metų sukaktis.

1994 m. Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas, Pasaulio anykštėnų bendrijos pirmininkas, daugelio knygų autorius ir monografijų sudarytojas prof. Antanas Tyla Lietuvos istorijos instituto senbuvis – dirba nuo 1958 m., vadinasi, kone pusę amžiaus. Pradėjo kaip jaunesnysis mokslo darbuotojas ir perėjo beveik visą pareigybių gradaci-

ją – iki direktoriaus. Atkreipkime dėmesį, kad direktoriumi tapo 1992-aisiais, taigi jau nepriklausomos Lietuvos metais. Vadinasi, buvo asmenybė, kuri bene geriausiai išreiškė naujo gyvenimo iššūkius pasitinkančių instituto darbuotojų nuomonę, ko tauta ir valstybė laukia iš Lietuvos istorijos mokslo.

A. Tylos direktoriavimo metus vainikavo naujas Lietuvos istorijos instituto pastatas Kražių gatvėje, Vilniuje. Vis dėlto tai buvo labai sunkūs metai, kai reikėjo gerokai susiveržti diržus, kai ką gal ir pernelyg anksti palydėti į užtarnautą poilsį. Labai gaila, nes mokslininko veikla – tai ne vien pareigybė institucijoje, o gyvenimo būdas ir saldi baudžiava, kuriai žmogus pats save nuteikia. Kol turi jėgų ir sveikatos, neįmanoma atitrūkti nuo svarbiausio savo gyvenimo užsiėmimo. Tikriausiai skaudančia širdimi buvęs direktorius A. Tyla į poilsį lydėjo kai kuriuos savo buvusius bendradarbius – sunki prievolė, už kurią vargu ar galėjo sulaukti šiltų padėkos žodžių. Toks buvo sunkmetis ir mūsų gyvenimo būtinybė.

Nukelta į 8 p.

Dailininkė Janina Malinauskaitė pasakoja, kaip kūrė Lietuvos didžiųjų kunigaikščių portretus; greta klausosi Aldona Daučiūnienė ir Saulė Šerytė

PO DEBESŲ ARKA

Dienoms trumpėjant, o vakarams ilgėjant Mokslininkų rūmų darbuotojams kartu su Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko fondu kilo mintis sukviesti visus, išsiilgusius poezijos, muzikos, meno ir paprasčiausio žmogiško bendravimo. Veikiausiai nuo šiol toks menų bei poezijos salonas ir ateityje kvies lankytojus į savo renginius.

Kodėl reikia salono

Šiam sumanymui įgyvendinti geresnės vietos už Verkių rūmus ir nerasi. Juk ne paslaptis, kad XVIII a. buvęs šių rūmų šeimininkas Vilniaus vyskupas Ignatas Jokūbas Masalskis buvo didelis meno ir kultūros gerbėjas, garsėjo kaip mecenatas. Verkių rūmuose buvo rengiami koncertai, pastatyta opera *Figaro vedybos*, taip pat buvo statomi ir balletai. Pasakojama, kad vyskupas siūsdavęs keturiais žirgais kinkytą karietą atvežti iš Vilniaus salono lankytojus, kurie čia skaitydavo poezijos kūrinius, muzikuodavo ir, ži-

noma, gėrėdavosi didžiule meno kūrinių kolekcija, kurią buvo sukaukęs vyskupas I. J. Masalskis.

Ne paslaptis, kad su menais susijęs ir mūsų nepamirštamasis monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas. Jis labai mėgo meno renginius, juos vadino *širdžių puota*, pats puoselėjo dvasinius dalykus, o ypač mėgo bendrauti su žmonėmis, niekada nuo jų nepavargdavo, nors buvo labai „išnaudojamas“ – visiems reikalingas, visur kviečiamas, visada nepakeičiamas.

Pagaliau juk abi šios asmenybės – vyskupas Ignatas Jokūbas Masalskis ir monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas

Nukelta į 9 p.

Antaną Tylą sveikina Lietuvos istorijos instituto tarybos pirmininkas Edmundas Rimša ir kolegos

3, 10 p.

MENAS
IR
RELIGIJA

11, 12 p.

LIETUVOJE
MINIMAS
SERGEJUS
KOVALIOVAS

12 p.

DOVANOS
IŠ
ČIKAGOS

14 p.

LMA CHORAS
ŠVENČIA
JUBILIEJŲ

15 p.

RENGIAMA
LIETUVOS
AVIATORIŲ
ENCIKLOPEDIJA

Pradžia Nr. 19.

Mokslininkų sąjungos institutas pagal pateiktą ir Briuselio priimtą projektų skaičių – pirmaujanti mokslo institucija Lietuvoje. Iš 10 pateiktų projektų konkursus laimėjo ir gavo finansavimą net 7 projektai. Tad tęsdami pašnekesį su Mokslininkų sąjungos instituto direktoriumi habilit. dr. Stepu JANUŠONIUI ir šio instituto direktoriaus pavaduotoju dr. Juru ULBIKU dalijamės ir dalyvavimo Europos Sąjungos programose patirtimi. Pamėginsime įsismelkti ir į dalyvavimo tarpdisciplininėse programose „virtuvę“.

Senais ratais toli nenuvažiuosi

ML. Pamėginkime išsiaiškinti, kuo šiandien grindžiami moksliniai vandenilio energetikos klausimai? Kadangi tai vieno iš Jūsų projektų, laimėjusių finansavimą Bendrojoje programoje tema, tikriausiai nebus sunku atsakyti į šį klausimą.

J. Ulbikas. Mano manymu, Europos komisijos ekspertams tuo ir buvo įdomus mūsų pasiūlytas projektas Pirmasis žingsnis, kadangi jis atitinka ES strateginės ateities energetikos nuostatas – ieškoti naujų sričių ir būdų, kaip perspektyviems projektams, kuriais siekiama rasti iš esmės naujus technologinius sprendimus, sujungti įvairių sričių mokslininkų darbą. Skirtingų mokslų paribiai, jų sandūros ir turėtų atverti kelią į naują proveržį ateities energetikoje.

ML. Dabartinių idėjų ir principų nepakanka? Kalbate apie visiškai naują tų idėjų lygmenį? Reikia siekti fundamentinio naujumo?

J. Ulbikas. Sujungus dviejų skirtingų mokslų arba sričių ideologijas, galima gauti trečią visai naują sprendimą. Mes taip dirbame.

S. Janušonis. Tarpdisciplininė strategija, kurią nustato ES mokslo ideologai, tuo ir grindžiama. Jei „sueina“ kelių mokslų mąstymas, kartais gali išsirutulioti visai naujas požiūris, kuris gali visiškai skirtis nuo buvusių požiūrių. Kalbame apie visai naujas idėjas. Jos bus priimtinos, jei labai atpigins šiandienos technologinius sprendimus. Kad ir ką sakytume, šiandien Saulės energetika yra dešimteriopai brangesnė už šiluminę ar juo labiau branduolinių jėgainių energiją.

Tenka išbandyti visus įmanomus būdus: tobulinti esamas technologijas, ieškant naujų, skverbti ir į fundamentinius tyrimus.

Vis dėlto gyvenimas rodo, kad tobulinant esamas technologijas labai toli nepasistumiama. Saulės elementų, taikomų pramonėje, veiksmingumas siekia 15 proc., moksle geriausiai atveju pasiekta 24 procentai. Nauji medžiagotyros ir nanotechnologijos laimėjimai parodė, kad galima siekti 70 proc. veiksmingumo, nors praktiškai tai dar nepavyko įgyvendinti.

Europa rizikuoja, bet kito pasirinkimo neturi

ML. Ar didelė tokio projekto rizika?

J. Ulbikas. Visi moksliniai tyrimai yra rizikingi, nes toli gražu ne visada baigiasi sėkmingai. Tačiau Europos Sąjungoje suprantama, kad be didelių investicijų į mokslinius tyrimus, kad ir kokie rizikingi jie būtų, Europa neturi ateities. Todėl Europos Komisija ir leidžia sau finansuoti projektus, kurių rizika gana didelė. Verslo struktūros daro priešingai, paprastai finansuoja beveik garantuotus projektus. Tačiau kaip tik rizikingi projektai

Rengtis naujos energetikos amžiui (2)

Mokslininkų sąjungos instituto Infocentro direktorė Daiva Ulbikienė, Instituto direktorius Stepas Janušonis ir pavaduotojas Juras Ulbikas

ir gali duoti didžiausią naudą.

ML. Tačiau kalbant su Lietuvos mokslininkais, dalyvaujančiais Bendrosios programos projektuose, aiškėja, kad Briuselis – tai didžiulis biurokratų centras. O Jūs sakote, kad Briuselis leidžia sau kilnius gestus, finansuodamas rizikingus projektus. Kaip yra iš tikrųjų?

J. Ulbikas. Tai du skirtingi dalykai. Kai kalbame apie mokslinę tematiką, kuri galėtų būti finansuojama, sprendimo teisę turi ekspertai, mokslininkai. ES kviečia projektų vertintojus, kurie yra geriausi savo sričių specialistai ir sugeba matyti perspektyvą, suvokti tikruosius bei svarbiausius prioritetus. Projektai vertinami pagal perspektyvumą.

Tačiau kaip projektai įgyvendinami, budriai seka visa valdininkų armija, su kurios reikalavimais mokslininkams tenka taikstyti. Labai daug darbo ir projektų vykdytojams. Tenka daug prakaituoti, kad jų parengti dokumentai atitiktų Europos Komisijos reikalavimus. Dar sunkiau būna, kai reikia atsiskaityti už projektui panaudotus ES pinigus. Kadangi Europos lėšos gali būti naudojamos tik projekte numatytoms veikloms, projekto vadyba tampa labai svarbi. Tik gerai žinant ES Šeštosios bendrosios programos projektų finansavimo principus pavyksta išvengti klaidų, kurios gali sužlugdyti projektą, o Europos Komisija gali nepripažinti išlaidų t. y. pareikalauti grąžinti projektui skirtas lėšas.

Partneriai

ML. Suprantu, kad Nennet (Aukšto kokybės nanomokslo, nanomedžiagų ir energijos tyrimų tinklas Lietuvoje) – tai labai sudėtingas ir rizikingas projektas, kuris ateityje veikiausiai galėtų skirti ir ne vieną atskirą projektą. Tad gal pakalbėkime apie bendrą pro-

jekto ideologiją. Kam jis skiriamas, kokie artimiausi tikslai?

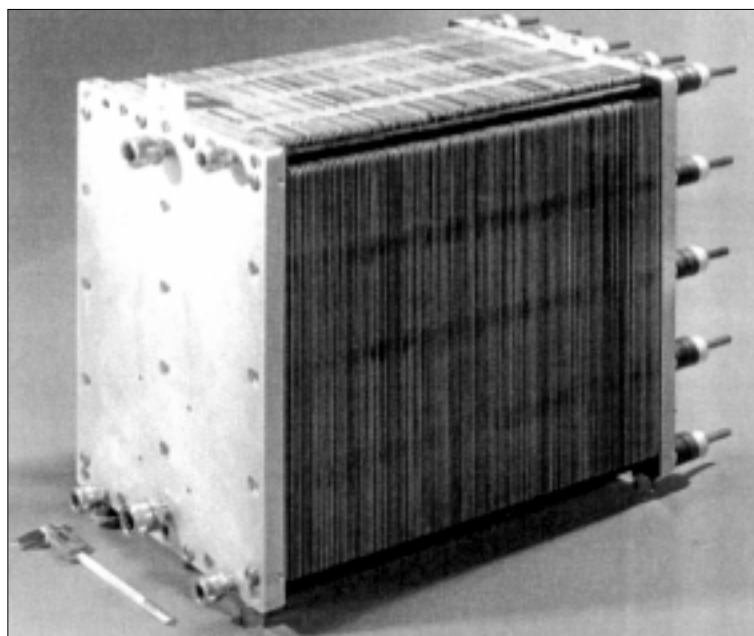
J. Ulbikas. Pirmiausia mums rūpi identifikuoti visą potencialą, kuris yra Lietuvoje. Kalbu apie įvairių sričių mokslo potencialą, kurį būtų galima panaudoti mums rūpimai tematikai – saulės ir vandenilio energetikos (kuro elementų) projektams. Šiandien įvairiose mokslo ir studijų institucijose dirbantieji galėtų būti sutelkti į vieną branduolį, kad dirbdami kartu pasiektų daugiau, nei tai įmanoma atskirose institucijose. Lietuvoje iš tiesų esama labai solidaus potencialo, kurį sutelkus ir kryptingai nukreipus, būtų galima pasiekti puikių rezultatų.

ML. Gal konkretizuokime, kur glūdi tas potencialas.

J. Ulbikas. Pradėsiu nuo Mokslininkų sąjungos instituto, kaip mokslinio centro, kuriam Europos Komisijos pripažintas mokslinės kompetencijos centro statusas, savaiminio formavimosi ir jo taikymo pirmiausia fotoelektros tyrimų srityje. Į projektą įtraukėme ir institucijas turinčias kompetencijos srityse labiausiai tinkančiose mūsų pasiūlytam projektui. Tai taip pat mūsų konsorciūmo kompetencijos dalis. Pasitelkėme Puslaidininkų fizikos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto medžiagotyriminkus, Energetikos instituto vandenilio kuro elementų kūrimo srities grupę, taip pat kuro elementų tematikos darbus.

S. Janušonis. Būtina paminėti ir Vilniaus universiteto fizikus, kuriems vadovauja prof. Ričardas Rotomskis. Jis projekte dalyvauja kaip Mokslininkų sąjungos instituto partneris.

Visų šių išvardytų institucijų darbuotojai buvo aktyvūs ES Penktosios bendrosios programos Pirmasis žingsnis projekto dalyviai, turi daug naujų idėjų. Jau galima pasakyti, kad tos idėjos pradeda virsti naujais projektais.

50 kW galios vandenilio jėgainės kuro elementų blokas

Projekto stiprybės šaknys

ML. Patikslinkime: ar tos Jūsų vardijamų mokslo institucijų grupės visada dirbo tik šioms dabartiniams projektams svarbius darbus, o gal reikėsi įvairiose tyrimų srityse ir dabar atėjo metas po kruopelytę rinkti tai, kas sukaupta per daugelį metų. O gal jau spėta ir išbarstyti?

S. Janušonis. Kiekvienas mūsų projekte dalyvaujantis asmuo dirbo savo tyrimų srityje, ir ne vienerius metus. Mes juos pamėginome sujungti į tarpdisciplininę komandą. Visi dirbome atskirai, bet atėjo toks metas, kai dirbdami kartu galime pretenduoti į daug daugiau, nei kiekvienas atskirai.

Štai kad ir Energetikos instituto grupė, tyrinėjanti fizikinius kuro elementų membranų procesus, atrandanti naujas tų membranų sukūrimo technologijas. Pakalbėjus su grupės nariais, aiškėja, kad prie jų taikomos tyrimų ideologijos pridėjus mūsų savaiminio formavimosi ideologiją, galėtume tikėtis visiškai naujų problemų sprendimo būdų. Kodėl nepasinaudoti nauja galimybe? Taip atsiranda naujas abipusis interesas.

Tuo labiau, kad ir kauniečiams, ir Mokslininkų sąjungos institutui pasiūlius atskirus savo projektus ES bendrajam programai, veikiausiai nei jų, nei mūsų projektas nelaimėtų konkurso. Mūsų projektui stigytų konkretaus pritaikymo, kauniečių projekte taip pat būtų trūkumų. Tačiau veikdami drauge, pasiekiami visai kitą lygmenį, nes galime pasinaudoti tarpdisciplininio bendradarbiavimo privalumais. Jei projektas baigiasi konkrečių rezultatų pritaikymu, yra daug daugiau galimybių laimėti. Net jei tai ir didelės rizikos projektas (*high risk Project*), jis gali būti finansuojamas.

Susieti savąją ir europinę patirtį

ML. Ne jau apsiribojate tik Lietuvos potencialu? Kodėl nepasitelkus ir kitų šalių mokslininkų?

J. Ulbikas. Pirmiausia veikė nacionalinės garbės pojūtis. Lietuvos tyrėjas geriausiai žino, todėl paprasčiau juos sutelkti ir lengviau pradėti projektą įgyvendinti. Mums buvo labai svarbu Europos Sąjungai parodyti šalyje esantį potencialą. Aišku, siekiame pasinaudoti Europos Sąjungos panašių projektų įgyvendinimo įdirbiu – kaip tokie ar panašūs tarpdisciplininiai konsorciūmai veikia Vakarų šalyse. Taigi mėginome sujungti Europoje kuriamą tinklą patirtį su Lietuvoje kuriamu tinklu.

ML. Kuo ypatinga tokių Europos Sąjungos tinklų kūrimo ir funkcionavimo patirtis, kuo ji mums gali būti pritraukti? Kitaip tariant, ką privalome

žinoti, jei imamės tarpdisciplininį projektų?

J. Ulbikas. Mūsų projekte Nennet veikia ir vienas Vokietijos partneris – VDI technologijų centras (VDI Technologiezentrum GmbH), kuris specializuojasi tarpdisciplininėse tinklų kūrimo srityje. Šis centras dirba visoje Vokietijoje, glaudžiai bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis. Jei panagrinėtume Bendrosios programos statistiką, įsitikintume, kad Vokietijos dalyvavimo rodikliai tiesiog fantastiški – daugybė sėkmingų projektų.

ML. Kas lemia sėkmingą vokiečių dalyvavimą? Gal tai, kad stiprus Vokietijos mokslo centrai? Stipriai laimi konkursus.

J. Ulbikas. Lemia ne tik stiprus mokslas. Svarbiausia, kad vokiečiai sugeba sėkmingai pritaikyti tarpdisciplininės tematikos išteklius konkrečioms projektams. Mes jau pradėjome taikyti šios vokiečių veiklos patirtį. Dabar rengiame naują projektą; jo anonsą nusiuntėme VDI technologijų centrui. Buvome išgiršti, ir dabar prie mūsų projekto prisijungė dar kelios Vokietijos organizacijos.

ML. Mokslinės ar verslo organizacijos?

J. Ulbikas. Taikomieji centrai, kurie kuro elementus ne tik kuria, bet juos mėgina gaminti serijiniu būdu.

Mūsų Achilo kulnas

ML. Ar ne tokių darinių Lietuvos mokslui kol kas labiausiai ir stinga?

J. Ulbikas. Gera išimtis – nebent Lietuvos lazerių kūrėjai, kurie užsima fundamentiniu mokslu ir gamyba, sugeba savo pagamintus lazerius tiekti rinkai.

ML. O informatikai? Kaip vertinate jų projektus, ar tai mokslinės veiklos sritis? Klausiu žinodamas J. Ulbiko potraukį informatikai.

J. Ulbikas. Dabar rengiame informacinės srities projektą, kuriame taikoma sudėtinga kompiuterinio atpažinimo sistema. Projekte dalyvauja vokiečiai, graikai, Kipro atstovai, taip pat lietuviai. Įdomu, kad tarp projekto dalyvių yra Matematikos ir informatikos institutas, o greta mūsų Puslaidininkų fizikos instituto veikia firma, kuri sprendžia beveik tokias pat ar bent jau labai panašias užduotis – kuria kone tokį pat produktą.

ML. „Infobalt 2004“ konferencijoje kone visuose Lietuvos pranešėjų kalbose girdėjome tokias sąvokas kaip „verslas“, „informacinės paslaugos“, „kompiuterinės technologijos“, „IT technologijos“. Niekas nekalbėjo apie mokslą, tyrimus. Tik užsienio atstovai iš Islandijos ir Suomijos šnekėjo apie mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą (Research & Development).

J. Ulbikas. Nesunku atsakyti, kodėl taip yra. Lietuvoje nėra palankios sistemos firmoms parodyti savo mokslinius tyrimus. Kiekvienoje inovatyvioje bendrovėje yra ne tik pavieniai asmenys, bet ir atskiri skyriai, kurie užsiima mokslu. Tačiau jei dabartinė mokesčių sistema neskatina rodyti mokslinių tyrimų veiklos, tai ji ir nerodoma. Juk Lietuvoje PVM mokamas net už mokslinius tyrimus, jokių lengvatų mokslu užsiimančioms bendrovėms kol kas neteikiame. Jei mokesčių sistema būtų patobulinta atsižvelgiant kad ir į tokių išsivysčiusių technologinių šalių kaip Suomija patirtį, iškart pasikeistų ir mokslinę veiklą plėtojančių bendrovių rodikliai.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

MENAS IR PASAULIO RELIGIJOS (1)

Spalio 21–22 d. Vilniaus dailės akademijoje vyko kartu su Kornelio universitetu (Cornell University, JAV) surengta tarptautinė konferencija *Menas ir pasaulio religijos*.

Siekdami įveikti kultūrinį uždarumą ir plėtoti civilizacinį polilogą, diskutavo Lietuvos, JAV ir Japonijos menotyrininkai, antropologai, religijotyrininkai ir filosofai. Erdvė diskusijai išties labai plati. Kokie svarbūs pokyčiai vyksta meno ir religijos santykio struktūroje mūsų laikais? Kokius meninius pavidalus įgydavo ir tebeįgyja įvairių pasaulio kultūrų religinės aspiracijos? Ar skirtingų kultūrų meninės religingumo formos suvokiamos vien siaurai kultūrinei ir konfesinei grupei? O gal priešingai, jose esama bendrų ir visai žmonijai reikšmingų prasmės elementų? Ar esama pagrindo teigti, kad šiuolaikinis menas pretenduoja pavaduoti religinę patirtį, ir kaip tai pasireiškia įvairiose pasaulio religijose? Ar šiuolaikiniame mene galimas „sakralumo sugrįžimas“?

Šias aktualijas pamėginsime aptarti su vienu konferencijos organizatorių, naujuoju Vilniaus dailės akademijos prorektoriumi studijoms doc. dr. Arūnu GELŪNU.

Ar galimas menas be religijos

Pirmiausia pamėginkime išsiaiškinti, kuo aktuali pasirinkta konferencijos tema – „Menas ir pasaulio religijos“. Galima nagrinėti meno santykį su labai įvairiomis žmonijos veiklos sritimis – politika, mokslu, technika ir t. t. – ir visada tai bus įdomus ir vaisingas užsiėmimas. Tačiau šiai konferencijai buvo imtasi tokios neišsemiamos temos kaip meno ir religijų santykis. Kodėl? Ar todėl, kad nėra ir negali būti meno be religijos? O gal vis dėlto gali būti?

Yra dvi priežastys, kodėl emėmės gvildinti būtent šią temą. Pirmą priežastį objektyvi, mokslinė, o kita – subjektyvi ir nulemta konkrečių aplinkybių. Pirmiausia pabrėžtina, kad šios konferencijos dalyviams labiau rūpėjo meno santykis su religiniu patyrimu nei su religinėmis institucijomis ar religine dogmatika. Tai labai svarbus skirtumas. Antra ver-

Gali būti, kad šios prieš tūkstančius metų mūsų protėvių padarytos figūrėlės turėjo ne tiek maginę ir ritualinę reikšmę, o buvo tik paprasčiausi žaisliukai vaikams

Konferenciją „Menas ir pasaulio religijos“ atidaro dr. Arūnas Gelūnas, Kornelio universiteto prof. Džeinė Mari Lo ir to paties universiteto atstovas Masaki Matsubara

tus, nerasime meno teorijos ar estetikos veikalo, kuriame nebūtų teigiama, kad menas išaugo iš maginio ritualo, mito ir vėliau – religijos. Galima net teigti, kad menas yra neatšiejama religijos dalis.

Ar ne todėl, kad ir religijos, ir meno pagrindų, gyvybės šerdis yra tam tikras... atsiribojimas nuo gyvenimo realybės, perėjimas į idealiojo pasaulio dimensiją?

Seniausia ir fundamentaliausia prasme taip ir yra. Sakoma, kad žmogus turi ypatingą instinktą, tam tikrą „sakralumo nervą“, be kurio jis nebūtų žmogus. Tai lyg ir visų priimta prielaida. Žinoma, galima su ja ir ginčytis, nes menas sekularizavosi ir todėl jo „būtiniosios sąsajos“ su religija tarsi nėra tokios akivaizdžios. Beje, tokių sąsajų buvimo ar nebuvimo konstatavimas – viena iš konferencijos užduočių.

Žymus vokiečių mąstytojas Valteris Benjaminsas (Walter Benjamin) 1936 m. paskelbė garsų darbą *Meno kūrinys mechaninio reproduktivumo epochoje*, kuriame jis tvirtina: kai menas išsivaduoja iš religijos glėbio, būtina puola į ideologijos glėbį.

Mums buvo įdomu patikrinti, kaip įvairiose pasaulio religijose skamba dalyvavimo sakralume motyvas. Ar tikrai dalyvavimas sakralume – būtinas meno sandas? Ar išsivadavęs iš religijos, menas tikrai patenka į ideologijų, naujų prietarų, asmeninių pačių menininkų ar sektantiškų prietarų priklausomybę? Šį antrąjį motyvą diskutavome ir norėjome aptarti.

Į kiekvieną ideologiją galima žvelgti

kaip į tam tikrą prietarų visumą.

Kolektyvinių prietarų, kuriuos gali palaikyti, skatinti pavienės grupuotės.

Gal nesutiks religijų istorijos tyrinėtojai, o ką jau kalbėti apie pačius tu religijų atstovus, jei bent jau svetimas religijas drįstume pavadinti taip pat tam tikra prietarų sistema.

Turbūt nerasime nė vienos senovinės civilizacijos, kurioje nevyrautų nuostata, kad „tikra religija“ – tai tikėjimas tos tautos ar žmonių grupės, kuri yra čia, aplink mūsų šventyklą. „Kitų“ tikėjimai, tie, kurie yra *anapus* šventyklos – tai jau prietarai, tamsumas, chaosas.

Būdinga, kad kai kurių primityvių tautų savivardis jų kalba kilęs nuo žodžio „žmogus“. Visi tos tautelės atstovai yra „žmonės“, o visi kiti, nepriklausantys tai tautelei, jau „ne žmonės“, arba „mažiau žmonės“. Akivaizdi opozicija – „savi“ ir „svetimi“.

Tai labai paplitusi pozicija, kuri tampa rimta problema šių dienų vis labiau globalėjančiame pasaulyje jau ne tik teoriniu, bet ir praktiniu-ekonominiu, politiniu lygmeniu. Vakarams neišvengiamai tenka bendradarbiauti su neeuropietiškomis tautomis, todėl būtina stengtis jas pažinti ir suprasti.

Visur yra tai, kas mus vienija

Išties šiuolaikiniame pasaulyje vis aktualesnė tampa skirtingų civilizacijų ir kultūrų susikalbėjimo, dialogo problema. Nuolat girdime

apie radikaliųjų, agresyviųjų islamo grupuočių nepakantumą Vakarų pasaulio vertybėms. Tačiau ar Vakarų pasaulis, kurio sudėtinė dalis esame, nėra taip pat agresyvus kad ir kai kurių musulmoniškų valstybių atžvilgiu? Ar Vakarai, deklaruodami humanizmą ir toleranciją, pirmiausia per ekonomiką, prekybą, savo vertybių piršimą nesikiša į musulmoniškų ir kitų besivystančių šalių ūkį, tradicinę žmonių gyvenimą? Ar JAV pradėtas karas prieš Iraką, kurį mėginama pateikti kaip karą prieš diktatorių Sadamą Huseiną, nėra akivaizdus tokio teiginio patvirtinimas? Su savo moralinėmis, kultūrinėmis ar kitomis nuostatomis nėra jokio reikalo kištis į tradicinę kitų valstybių ir tautų gyvenimą.

Vakarai kišasi, pernelyg optimistiškai galvodami, kad visas pasaulis su palankumu priims jų vertybes ir vadovaujantį vaidmenį. Tačiau akivaizdu, jog čia maža tikro domėjimosi kitais kraštais ir jų žmonėmis, pirmiausia tai sakytina apie JAV užsienio politiką. Tai nėra nacionalinė valstybė. Ji pagrįsta įvairių tautų imigrantų gera valia ir darbštumu, nes imigrantai tą valstybę ir sukūrė, todėl JAV dažnai galvoja, kad gerai pažįsta įvairias kultūras, tačiau neretai tai būna

tam tikras „amerikietiškas variantas“, su tikrąja nacionaline kultūra turintis mažai ką bendra. Antra vertus, būtina įvertinti tikrai didelės amerikiečių pastangas studijuoti kitas kultūras ir šitaip „kitą“ paversti „savu“.

Ar pragmatiškai amerikietiška kultūrai kaip tik ir nestinga tos dimensijos, apie kurią, ko gero, ir sukosi diskusija konferencijoje?

Amerikietiškoje civilizacijoje ir kultūroje ši dimensija yra keistai mišri. Jų kultūra labiau grįsta teisine sistema, tam tikra sekularizuota etika, kur etika priklauso vien žmonių pasauliui. Bijoma kalbėti apie religiją kaip vieną tam tikrą modelį, nes Amerikoje daugybė konfesinių grupių. Sureikšminis kurią nors vieną, bijoma užgauti kitas. Tada saugiau teigti, kad tam tikras moralines, dvasines ar pilietines vertybes galima suvokti ir nesileidžiant į kurią nors vieną religiją. Tarsi daroma prielaida, kad tos, „bendražmogiškos“, vertybės glūdi visose religijose – krikščionybėje, islame, induizme, budizme.

Jei pradėdama nuo visumos, tam tikros bendrybės, gal ši prielaida ir nėra ydinga? Juk ir šį pokalbį pradėjome nuo tam tikro apibendrinimo, tvirtinimo, esą žmogaus pasąmonėje glūdi sakralumo instinktas.

Išties darome tokią prielaidą – bendrą visiems žmonėms.

Tai tik prielaida?

Užbėgant už akių galima būtų teigti, kad ji labai panaši į tiesą. Žmogus linkęs į sakralumą, sakralumas jo gyvenime absoliučiai būtinas viena ar kita forma: jeigu ne kurios nors didžiosios pasaulio religijos prieglobstyje, tai sektų, būrėjų, horoskopų ar tegul politinių organizacijų veikloje. Žmogus, peržengiantis savo fiziologinių reikmių ribas, visada pradeda orientuotis į kažką, kas yra stipriau už jį patį. Tai – įdomi, bet ir pavojinga tema, kuri gali nuvesti labai toli ir teigiama, ir neigiama linkme.

Gal Europa mus domina vis mažiau?

Truputį keista, kad šias problemas gvildenate ne su Prancūzijos, Italijos ar kurios kitos Europos valstybės, bet su JAV mokslininkais. Sakau keista, nes

Nukelta į 10 p.

Su senaisiais tikėjimais susijęs šis gintarinis dekoruotas skridinys; III tūkstantmečio pr. Kr. vid. Dakariškės 5-a gyvenvietė, Telšių r.

Savo 80-ties metų sukaktį minintis Lietuvos žemės ūkio universitetas garbės daktaro vardą suteikė Švedijos karališkosios žemės ūkio ir miškų mokslų akademijos prezidentui Martenui KARLSONUI (Marten Carlsson) už išskirtinį indėlį integruojant Universitetą į Šiaurės ir Baltijos šalių žemės ūkio universitetų tinklą, aktyviai plėtojant bei remiant bendradarbiavimo programų tęstinumą. Netrukus po inauguracijos svečią kalbino *Mokslo Lietuvos* vyriausiasis redaktorius.

Buvo „NOVA“ rektorius

Pirmiausia leiskite Jus pasveikinti su Lietuvos žemės ūkio universiteto garbės daktaro vardu. Ką Jums reiškia šis vardas?

Savo padėkos kalboje jau pasakiau, kad esu labai dėkingas Lietuvos žemės ūkio universitetui. Prieš metus Vilniuje vyko Šiaurės ir Baltijos šalių žemės ūkio ir veterinarijos aukštųjų mokyklų asociacijos NOVA/BOVA narių susitikimas, kuriame jaučiausi panašiai kaip šiandien jaučiuosi Kaune. Per NOVA/BOVA tinklą bendradarbiauja Šiaurės šalių ir Baltijos šalių minėtos aukštosios mokyklos. Kurį laiką man teko būti NOVA/BOVA asociacijos rektoriumi, tad man jos veikla yra labai svarbi.

Kuo Baltijos, taip pat ir Šiaurės šalims, naudingas „NOVA/BOVA“ tinklas?

Jau sakiau, kad šis tinklas jungia nedidelių valstybių žemės ūkio ir veterinarijos aukštąsias mokyklas. Mūsų valstybės nedidelės, tad, veikdami atskirai, mes nedaug ką pasieksime. Būdami maži, turime jungtis, nes tik taip galima svajoti apie didesnius laimėjimus. Tai gi būtina kooperuotis, o asociacija NOVA/BOVA kaip tik yra mėginimas sudaryti tokią tarptautinę kooperaciją.

Ar galime pasakyti, kad kalbame apie Baltijos jūros valstybių tam tikrą ateities viziją, kurią įgyvendinti suinteresuotos ir tų šalių žemės ūkio bei veterinarijos aukštosios mokyklos?

Iš pradžių pradėjome nuo NOVA, t. y. Šiaurės šalių organizacijos. Prieš devynerius metus man, kaip tos NOVA vadovui, pavyko į Kauną sukviesti visus Šiaurės šalių žemės ūkio mokyklų rektorius. Tada pirmą kartą Šiaurės šalių atstovai atvyko pas Baltijos šalių kolegas. Kaune susitiko Latvijos, Estijos ir Lietuvos žemės ūkio ir veterinarijos aukštųjų mokyklų rektorai. Štai tada mes ir nutarėme jungtis į vieningą tinklą NOVA/BOVA.

Baltijos šalyse padėjo organizuoti magistro studijas

Ar tada, prieš devynerius metus, labai skyrėsi šiauriečių ir baltijiečių požiūris? Ar galite palyginti su dabartiniu požiūriu?

Prieš devynerius metus jautėme, kad galime daug duoti Baltijos šalims. Dabar suartėjome ir galime drąsiau kooperuotis, spręsti bendras užduotis.

Kuo pasireiškia tas suartėjimas, kokiose srityse, ir kokiais būdais galime kooperuotis?

Pirmiausia mes pradėjome nuo magistro studijų kursų organizavimo Baltijos šalyse. Šiandien jūsų šalyse padaryta didelė pažanga, tad jau galime padėti kurti doktorantūros kursus.

Vis dėlto pakalbėkime apie bakalaurų studijas. Kaip Jums atrodo, ar Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse rengiami žemės ūkio mokslų bakalaurai atitinka dabartinės rinkos poreikius?

Nebendradarbiausi – pralaimėsi konkurencinę kovą

Lietuvos žemės ūkio universiteto garbės daktaras, Švedijos karališkosios žemės ūkio ir miškų mokslų akademijos prezidentas Martenas Karlsonas ir LŽŪU prof. Algirdas Juozas Motuzas tiki kė aptarti.

Dabar visose Europos valstybėse nagrinėjamas Bolonijos modelis, pagal kurį aukštosios mokyklos savo absolventus turi rengti pagal triapakopę sistemą: bakalaurai, magistras ir mokslų daktarai. Daugelyje šalių vyrauja įsitikinimas, kad bakalauras išsilavinimas pakankamas, norint įsidarbinti įvairiose organizacijose. Kai man teko vadovauti NOVA/BOVA asociacijai, mums nuolat tekdavo diskutuoti, ar ne laikas keisti specialistų rengimo modelį? Gal bakalaurą pakaktų rengti trejus metus, o dar dvejus metus būtų rengiamas magistras?

Tai kodėl nepadarius penkerių studijų metų, po kurių būtų teikiamas magistro laipsnis?

Idėja visai neprasta. Vis dėlto mes manome, kad geras universitetas turi sugebėti suteikti pakankamai gerą bakalaurų kvalifikaciją per trejus metus.

Tada tektų gerokai patobulinti viduriniojo išsilavinimo grandį. Bent jau Lietuvoje.

Nesu susipažinęs su Lietuvos viduriniojo mokyimo grandimi. Jei Švedijoje žmogus gauna bakalaurų laipsnį,

kuris akredituotas Europoje, o magistro laipsnį nori įgyti siauroje specializacijoje – sodininkystės, daržininkystės, miškininkystės, fitopatologijos ar kitoje panašioje srityje – tada galima ieškoti, kurioje šalyje studijuoti. Tik kur pasirinkti geriausią vietą? – štai klausimas. Reiktų ieškoti studijų galimybių kitoje šalyje, kurioje aukštas studijų lygis.

Ar visada užtenka aukšto pačios institucijos lygio? Gal pirmiausia svarbu tos srities asmenybė, individualybė moksle?

Labai pritariu minčiai, kad itin svarbu mokslininko asmenybė. Galiu šią mintį pagrįsti pavyzdžiu: vienas mūsų miškininkystės srities profesorius pusę laiko dėsto Suomijoje, o kitą pusę – Švedijoje. Neabejoju, kad ir Baltijos šalyse yra profesorius, kurie puikiai galėtų dirbti Kaune, Jelvage ir Tartu.

Pagaliau argi ne taip siektume realaus Baltijos šalių mokslininkų bendradarbiavimo ir realios tų šalių vienybės.

Nebendradarbiaudamos Baltijos šalys pralaimės konkurencinę kovą moksle kad ir su Šiaurės šalimis.

Gamtai pirmenybė

Labai malonu girdėti, kad Jūs, profesoriau Martenai Karlsonai, Baltijos šalis minite kaip atskirą vieną mūsų konkurenciniame moksliniame, kultūriniame ir ekonominiame lenktyniavime, kuris aki vaizdžiai vyksta dabartinėje Europoje.

Kai kitų šalių kolegoms norėdavau išdėstyti, kas yra NOVA, žemėlapyje parodydavau Šiaurės šalis, Daniją ir Baltijos šalis. Gamta surėdė taip, kad Baltijos šalys yra ten, kur ir Pietų Švedija. Ji nutįsusi toli į šiaurę ir mūsų šalyje rasime visas gamtines zonas. Visiškai neteisinga būtų ieškoti kokių nors didesnių bendrybių tarp Šiaurės Švedijos ir Pietų Švedijos. Daug paprasčiau tuos ryšius galima aptikti tarp Pietų Švedijos ir Baltijos šalių. Pati gamta, gamtinės zonos „nurodo“, kur reikia nukreipti mūsų bendravimą – horizontalia, o ne vertikalia kryptimi. Suprantama, mintyje turio žemės ūkio mokslus.

Ar mentaliteto skirtumai mums padeda, o gal trukdo plėtoti horizontalius ryšius, kuriuos taip vaizdingai nupiešėte ant popieriaus lapo?

Lietuvos žemės ūkio universiteto rektorius prof. Algimantas Kusta naująjį garbės daktarą tuojau papuoš Universiteto insignijomis.

Gedimino Zemličko nuotraukos

Nepamirškime, kad moksle yra fundamentiniai ir taikomieji dalykai. Kai kalbame apie fundamentinius, tai jie vienodi visame pasaulyje. Tačiau taikomiesiems mokslams svarbu būtent ši horizontali Vakarų ir Rytų kryptis. Tai priklauso nuo gamtinių sąlygų. Žinia, kiekviena šalis dar turi ir kultūrą. Jei kalbėsime apie Šiaurės šalis su salomis, tai mūsų kultūra visur panaši. Mes pradėjome nuo šeimyninių ūkių. Skandinavijos šalyse toks ūkis atlieka labai svarbų vaidmenį. Žinoma, švedams paprasčiau bendrauti su norvegais, danais, nes mūsų tradicijos ir kultūros panašios.

Su kuo paprasčiau bendrauti švedams – su kaimynais suomiais ar anapus Baltijos jūros gyvenančiais lietuviais?

Mums lengviau su suomiais, o jiems – su estais. Kultūra skiriasi net ir toje pačioje šalyje, kad ir toje pačioje mūsų Pietų ir Šiaurės Švedijoje. Tačiau dar daugiau yra bendrų mūsų jungiančių dalykų. Daugiakultūrinė sistema gali būti naudinga bendradarbiaujant, bet gali ir trukdyti.

Kaip Jums atrodo, ar Lietuvoje išlaikomas teisingas balansas tarp fundamentinių ir taikomųjų mokslų? Mintyje pirmiausia turio žemės ūkio mokslus.

Žemės ūkio universitetuose fundamentiniai ir taikomieji mokslai turi būti kartu, jų niekaip negalima atskirti. Bėda ta, kad visose šalyse žemės ūkio universitetai laikomi taikomojo pobūdžio mokslo ir studijų institucijomis, o ne fundamentinio mokslo.

Moksle lemia ne vien rodikliai

Ką manote apie Lietuvos žemės ūkio universiteto padėtį, kurioje ši aukštoji mokykla buvo atsidūrusi ir apie kurią šiandien, minint Universiteto 80-ties metų sukaktį, kalbėjo rektorius prof. Albinas Kusta? Vertinant pagal ISI žurnaluose išspausdintų straipsnių skaičių, Žemės ūkio universitetas atsiliko nuo kitų Lietuvos universitetų, todėl pagal LR švietimo ir mokslo ministerijos vertintojų metodiką gavo labai menką finansavimą. Virš Universiteto buvo pakibusi labai rimta grėsmė.

Publikacijos ISI žurnaluose tėra tik vienas iš mokslo vertinimo rodiklių. Labai didelę klaidą daro tie, kurie viską stengiasi suvesti tik į mokslo rodiklius. Reikia galvoti ne tiek apie straipsnius, kiek apie tai, ką universitetas duoda visuomenei. Jei Lietuvos žemės ūkio universitetas šalies kaimui reikalingas, svarbus, tai ir yra svarbiausia jo veiklos funkcija. Jei orientuosimės tik į ISI straipsnius, teks pamiršti taikomuosius tyrimus. Jų pirmiausia ir laukia Lietuvos kaimo žmonės.

Ilgalaikiai tyrimai moksle būtini

Regis, visa tai akivaizdu. Tačiau akivaizdu ne ministerijai ir ne mokslo reformos Lietuvoje vykdytojams. Kodėl taip yra, kaip Jums atrodo, žvelgiant iš Švedijos žemės ūkio mokslo pozicijų?

Mano nuomone, taikomieji dalykai kartais yra net svarbesni ir gilesni už fundamentinius, kur labai siauru klausimu galima pasiskelbti įvairiuose tarptautiniuose žurnaluose. Tačiau kas priims taikomojo pobūdžio problemai

skirtus straipsnius? Žurnalams tie straipsniai nereikalingi, nes visi nori gilių fundamentinių tyrimų rezultatų. Deja, taikomiesiems darbams skirti straipsniai dažniausiai patenka į tuos žurnalus, kurie moksle nėra labai gerai vertinami.

Štai kad ir miškininkystės mokslas. Norėdamas parašyti tikrai gilų fundamentiniams tyrimams skirtą straipsnį, turėčiau dirbti 10–15, gal net 20 metų. Gali atsitikti ir taip, kad visus tuos metus kantriai dirbdamas, neturėsite ką pateikti ISI žurnalui. Deja, fundamentikos tuose tyrimuose gali ir nebūti. Radęs kokią nors bakteriją, gali prikurti kasmet po straipsnį, ir juos priims ISI leidiniai. Mano nuomone, aplinkos moksluose tenka aprašinėti labai ilgo – 10–15 metų – tyrimo mokslą. Tai ilgamečiai bandymai. Štai pavyzdys iš mano paties universiteto. 1990 m. prof. Karlas Olafas Sebastianas Tamas (Carl Olof Sebastian Tamm) baigė miško raidos tyrimus skirtinguose dirvožemiuose. Jis kone 50 metų tyrinėjo dirvožemio pavyzdžius, bet jo sūnus, žinodamas, kad tėvas daug metų tyrinėjo tą dirvožemio plotelį, turi tyrimų pavyzdžius, nori tėvo tirtą plotą iš naujo patyrinėti – kas pasikeitė per tuos 50 metų, pradėjęs lyti rūgšties lietus. Kitaip tariant, kokią įtaką daro naujas veiksnys, pasireiškęs dėl pramonės išmetamų dūmų.

Faktiškai tai ne kas kita, kaip tėvo ir sūnaus Tamų atliktas miško monitoringas?

Taip, tai ilgalaikiai tyrimai. Sūnus tik turėdamas tėvo sukauptus duomenis galėjo pasakyti, kas pakito tyrinėjamo miško plote per 50 metų. Tačiau tokiems ilgalaikiams tyrimams gauti finansavimą nepaprastai sunku. Visi supranta, kad agrariniuose universitetuose dirbantiems mokslininkams reikia skirti laiko jų atliekamiems tyrimams. Deja, per trejus metus iš jų reikalaujama duoti darbų apibendrinimus. Daugiau kaip trejus metus finansavimo projektui negausi.

Moksle turi kauptis tradicijos, mokslinių mokyklų patirtis, kuri turi būti nuolat atnaujinama. Tačiau iš mokslininkų reikalaujama nuolatinio naujumo, netgi mokslinio modernumo. Ar tai nėra tam tikras nesupratimas? Koks santykis turėtų būti tarp tradicijos ir modernumo?

Moksle turi būti vietos ir tradicijai, ir nuolatiniam atsinaujinimui, modernumo siekiui ilgalaikiuose bei trumpalaikiuose tyrimuose. Moksle visada yra rizikos. Baisu apie tai pagalvoti. Jei bus reikalaujama tik trumpalaikių atsakymų, monitoringo žinios gali būti prarastos. Ilgalaikiai stebėjimai gamtoje būtini.

Lietuvoje nuolat girdžiui kai kurių jaunų (ir vidutinio amžiaus) žmonių nepasitenkinimą mūsų universitetais: esą jie nedaro reikiamos pažangos, o jeigu ir daro, tai tie žingsniai per lėti. Vis dar atsiliekam, girdi, nuo Europos Sąjungos universitetų. Ką apie tai pasakytumėte?

Jei man duotumėte laiko, tai pervažiuočiau visus Lietuvos universitetus. Dabar jau nesu rektorius, patekau į tą „mėsmale“, kada vyresnio amžiaus vadovus iš vadovaujamo pareigų atleido. Vis dėlto į Kauną atskridau iš Vienos, o ne iš namų Švedijoje. Mano darbas visą laiką buvo susijęs su žemės ūkio universitetais, žemės ūkio mokslu įvairiose šalyse. Mane labai domina įvairių šalių mokslo raidos dėsnin-gumai, paralelės, sparta.

Savitumą derinti su unifikavimo siekiu

Tad už ką pasisakytumėte: už žemės ūkio mokslo įvairiose šalyse unifikavimą, o gal tam tikrą savitumo išlaikymą?

Aš už tai, kad būtų įvairios mokyklos, tačiau nepamirškime ir kito dalyko: jei norime turėti vieningą europietišką mokslo sistemą, tai įvairiose šalyse rengiami bakalaurai turi atitikti bendrą lygį, kad aukštosios mokyklos galėtų keistis studentais. Jei mūsų bakalaurai bus silpni, negalės vykti tarptautiniai mainai. Tą patį galėčiau pasakyti ir apie magistrus, visi jie turi atitikti europietišką lygį, nes tik tada galima svajoti siekti daktaro studijų. Žinoma, darbdavys Ispanijoje ar Italijoje turi žinoti, kad studentas mokslus baigė Lietuvoje ar kurioje kitoje šalyje.

Vadinasi, tam tikra unifikacija yra norma. Kaip tada galima kalbėti apie aukštojo mokslo savitumo išlaikymą atskirose šalyse?

Jei norime, kad mūsų aukštąsias mokyklas baigę žmonės galėtų gauti darbo taip pat ir kitose šalyse, jos turi atitikti Europoje priimtus reikalavimus. Aišku, specialistai gali būti skirtingo lygio: universitetinio, kolegijų ir žemės ūkio mokyklų, kurios rengia žemės ūkio darbininkus.

Kiek tokios žemės ūkio mokyklos svarbios Švedijoje? Ir ką manote apie tokio tipo mokyklas Lietuvoje?

Man neteko lankytis žemės ūkio mokyklose Lietuvoje, todėl negalėčiau jų vertinti. Žemės ūkio mokyklos Švedijoje praėjo ilgą raidos kelią, ir šiandien mūsų šalyje vyrauja nuostata, kad tos mokyklos turi rengti ūkininkus.

Kad jau prabilome apie ūkininkus, tai paklausu štai ko. Lietuva XX a., po 1922 m. pradėtosios žemės ūkio reformos, buvo tapusi ūkininkų šalimi. Dabar taip pat kartais dar galima išgirsti, kad tai Lietuvos savitumo pamatas. Ar Švedija kada nors yra buvusi ūkininkų kraštu?

Danija – labiau žemės ūkio kraštas nei Švedija. Ūkininkai mūsų šalyje aukšto statuso neturi. Pietų Švedijoje žemės ūkis vaidina kiek didesnę vaidmenį, bet Švedija labiau gali būti vadinama išplėtotos pramonės ir miškų kraštu.

Džiaugiasi pavykusia švente

Grįžkime prie šios dienos šventės, kai buvo paminėtas Lietuvos žemės ūkio universiteto 80-metis. Kokį išpūdį šis renginys paliko atšauriems švedams? Žinoma, juokauju, kadangi nei Jūs, nei Jūsų žmona visai nepanašūs į tuos atšaurius vikingus, kuriuos kartais išvystame skandinavių meniniuose kino filmuose.

Nuostabi šventė. Kaip sakiau, prieš penkerius metus lankiausi šiame universitete kaip NOVA asociacijos rektorius. Tada mes, Šiaurės šalių žemės ūkio ir veterinarijos aukštųjų mokyklų rektorai, buvome atvykę į Lietuvos žemės ūkio universitetą. Kartu dalyvavo ir Baltijos šalių žemės ūkio mokyklų – BOVA – rektorai. Turėjome daug įsimintinų susitikimų, daug diskutavome. Labai džiaugiuosi, kad per šiuos penketą metų tapau gana laisvu žmogumi ir galėjau sau leisti pabuvoti Lietuvos žemės ūkio universiteto 80-mečio iškilmėse. Jei-gu mano žmonos paklaustumėte, ką ji galvoja apie šios dienos renginį, tai ji pasakys, kad tai buvo gera šventė. O jeigu šitaip galvoja mano žmona, vadinasi, šventė išties pavyko.

Dėkoju Jums, profesoriau Martenai Karlsonai, už išsakytas mintis, o prof. Algirdui Motuzui už kvalifikuotą pagalbą, padėjusią mums bendrauti. Dabar, kai atikratėte daugelio Jus anksčiau varžiusių išpareigojimų, turėsite daugiau laiko apsilankyti Lietuvoje, taip pat ir Kaune. To leiskite Jums ir palinkėti: būti dažnu svečiu Lietuvoje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kad Universitetas išliktų patrauklus jaunimui

Lietuvos žemės ūkio universiteto Senato pirmininko pavaduotoją, Augalininkystės katedros vedėją, Genetikos ir biotechnologijos laboratorijos universitete kūrėją prof. Algirdą SLIESARAVIČIŲ kalbinome prieš prasidedant Lietuvos žemės ūkio universiteto 80-mečio sukakties minėjimui. Profesoriumi suteiktas aukščiausias Universiteto apdovanojimas – medalis *Už nuopelnus*, jis yra Lietuvos mokslo premijos laureatas, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas. Jo mokslinės veiklos kryptis – agronomija (augalų selekcija, taikomoji genetika, biotechnologija).

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Lietuvos žemės ūkio universiteto 80-mečio iškilmėse nestigo garbingų svečių

Gerbiamasis Profesoriau, ką Jums reiškia Lietuvos žemės ūkio universiteto 80-metis?

Pirmausia tai žemės ūkio mokslo gražaus pripažinimo pavyzdys. Per šiuos metus vis dėlto tapo aišku, kad žemės ūkio mokslas ir mokslininkai reikalingi. Vadinasi, būtina rengti ir specialistus Lietuvos kaimui, kad jis gražėtų ir būtų turtingesnis.

Kaip Jūs manote, naujomis sąlygomis, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, žemės ūkio mokslo reikšmė didės ar mažės?

Didės, tačiau ne tiesiogiai žemės ūkio kriterijų požiūriu, bet vertinant ir aplinkosaugos aspektu. Aplinkos, kraštovaizdžio gerinimo ir gražinimo veikla turėtų įgyti vis svarbesnę reikšmę. Šios srities žemės ūkio mokslų atstovų darbai turėtų būti vis svarbesni.

O ekologų darbai?

Būtinai. Kai kalbu apie aplinką, aplinkosaugą, tai mintyje turiu ir ekologiją. Prie ekologijos reikalų turėtų labai prisidėti tvarkingas ūkininkavimas.

Esate gerai žinomas mokslininkas, Lietuvos mokslo premijos laureatas, dabar štai apdovanotas Lietuvos žemės ūkio universiteto medaliu „Už nuopelnus“, todėl Jūsų nuomonė visiems mums labai svarbi. Ar Universitete dirbti lengviau, o gal vis sunkiau ir sudėtingiau?

Reikalavimai dėstytojams ir studentams didėja. Orientuojantis į geriausius Europos Sąjungos universitetus mums dar reikia gerokai pasitempti, reikia ruoštis, kad būtų ir bendrų programų, kad mūsų dėstytojai galėtų daugiau išvykti į kitų valstybių universitetus, o kitų šalių dėstytojai ir profesoriai – į mūsų universitetą. Studentų mainai taip pat labai svarbu, todėl ir mūsų studijų programos turi būti derinamos su Europos Sąjungos universitetais.

Kur yra Lietuvos žemės ūkio mokslo privalumai, stiprybė, ir kur silpnumas?

Stiprybė – tai glaudi mūsų žmonių sąsaja su žeme, darbštumas. Tačiau galbūt šiuo metu stinga žvilgsnio į priekį, daug kas gyvena šia diena. Labai svarbu mąstyti apie ateitį, svarstyti ir mėginti numatyti, koks žemės ūkio mokslas ir pats žemės

ūkis bus reikalingas ateityje. Taigi vizijos trūkumą pavadindčiau mūsų žemės ūkio mokslo silpnąja vieta. Visi norime gerai gyventi jau šiandien ir mažai susimąstome apie rytdieną.

Tai didelis trūkumas?

Mūsų tėvai buvo įpratę visada galvoti apie atsargą ir šokią tokią ją turėti. Manau, kad jie darė teisingai.

Ar teisingai Lietuvoje vertinami žemės ūkio mokslininkų darbai? Ir apskritai, ar teisingai vertinamas Lietuvos mokslas?

Iš žemės ūkio mokslo reikalauti tik straipsnių, ir dar išspausdintų prestižiniuose tarptautiniuose žurnaluose, nėra teisinga. Vis dėlto taikomasis žemės ūkio mokslų aspektas neturi nunykti. Ūkininkams net ir šiuo metu reikia sakytį į jų klausimus. Vienodai svarbu patarimai, rekomendacijos, konsultacijos ir net straipsniai populiariuose leidiniuose, o ne vien pripažintuose užsienio leidiniuose. Šiandien mokslininkas vertinamas pagal prestižinius tarptautinius leidinius, tad skurdesni tampa Lietuvos žurnalai. Tai labai blogai.

Europos Sąjungos bendroji programa skatina mokslininkų taikomuosius darbus, plėtoti ryšius su pramone ir verslu, o mūsų mokslo organizatoriai daro priešingai: reikalauja straipsnių prestižiniuose Vakarų žurnaluose, tuo pačiu verčia daugiau dėmesio skirti fundamentiniams tyrimams.

Kai keliami tokie reikalavimai, mokslininkai pradeda orientuotis į tai, pagal kokius rodiklius vertinamas jų darbas. Todėl ir žemės ūkio mokslas kreipiamas dirbti taip, kad mokslininkai stengtųsi savo straipsnius spausdinti pripažintuose Vakarų leidiniuose.

Gal čia reikišias ir tam tikras pačių mūsų mokslininkų neprincipingumas bei silpnumas, nesugebėjimas apginti savo pozicijų?

Kadangi mokslo vertinimo reikalavimus daugiausia formuoja tikslųjų mokslų atstovai, tai teikiami tie patys kriterijai fizikai ir žemės ūkio mokslui. Tai visiškai neteisinga. Taip pakenkiama fundamentinių ir taikomųjų mokslų santykiams.

Kartais papeikdami fizikus, kurie

savo srities mokslo vertinimo kriterijus sugebėjo įdiegti visam Lietuvos mokslui, ar neturėtume pripažinti, kad būtent jie visą laiką ir buvo bene vieni aktyviausių ir kaip mokslininkai, ir kaip visuomenininkai. Juk ir Atgimimo pradžioje ar ne fizikos mokslų institutai pirmieji pradėjo siekti realios pertvarkos?

Lyderiais fizikai tapo ne dėl to. Lietuvoje yra labai stiprios fizikos mokslo mokyklos dar nuo akad. Adolfo Jucio laikų. Fizikai savo tyrimus gali atlikti labai greitai, o žemės ūkio moksle, norėdami parašyti ir paskelbti straipsnį, paprastai turime dirbti keletus metus.

Ko galėtumėte palinkėti savajam Lietuvos žemės ūkio universitetui jo 80-mečio proga?

Pirmausia didinti Universiteto autoritetą ir populiarumą Lietuvos žmonių akyse, kad Lietuvos žemės ūkio mokslas ir pats šis Universitetas būtų patrauklus Lietuvos jaunimui.

Ar šiandien jis patrauklus?

Pavieniai fakultetai populiarūs nevienodai, bet apskritai studentų netrūksta, norinčiųjų studijuoti visada surenkama.

Ar esate patenkintas kasmet į Universitetą įstojančiuoju jaunimu?

Norėtųsi, kad jaunimas labiau trokštų mokslo žinių ir kad jo siekiai būtų aukštesni, nei daugelio jaunuolių šiandien. Linkėčiau studentams per bakaluro studijas taip pasirengti, kad be baimės galėtų vykti į magistrantūros studijas užsienio universitetuose. Tam reikia ne vien dalykinių žinių, bet ir gero anglų kalbos mokėjimo.

Šiandien Lietuvos žemės ūkio universiteto šventė. Tad nieko nuostabaus, kad matome daug šio universiteto veteranų. Tačiau ar nesudaro išpūdis, kad žemės ūkio mokslą ir „judina“ veteranai?

Veteranų vertė žemės ūkio mokslui labai didelė, tačiau užauga ir naujų talentingų mokslininkų.

Ačiū, Profesoriau, už šį trumpą pasėnesį prieš prasidedant Universiteto 80-mečio minėjimo iškilmėms.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Pabaiga, pradžia Nr. 18

Pirmojo Lietuvos Statuto 475 metų sukakčiai paminėti Vilniaus universitete vyko tarptautinė konferencija, kurioje dalyvavo ir pranešimą skaitė taip pat ir ilgametis *Statutų* tyrinėtojas prof. Stanislovas LAZUTKA.

Jei dėkoti, tai istorijai

Gerbiamasis Profesoriau, iš Jūsų pranešimo buvo galima susidaryti įspūdį, kad visai ne Albertui Goštautui turime būti dėkingi už „Pirmojo Lietuvos Statuto“ parengimą ir priėmimą 1529 metais. Tačiau toks tvirtinimas juk kertasi su tradiciniu bent iki šiol galiojusių požiūriu.

Kaip ir už viską, neišskiriant nei išlaisvinimo iš okupacijos 1990 m., turime būti dėkingi ne kuriam nors vienam asmeniui, kiek bebūtų reikšmingas ar sureikšmintas, o pirmiausia pačiai istorijai. Ji turi savo dėsnius, kuriems neįmanoma priešintis.

Lietuvos Statuto poreikis buvo pribrėžęs jau seniai. Dar Aleksandras Jogailaitis 1501 m., kaip kad savo pranešime minėjo ir atstovas iš Ukrainos, Voluinės privilegijoje aiškiai pasakė, kad artimiausiu laiku *mes priimsime „Statutą“ ir pagal jį tvarkysimės.*

Ar tai reiškia, kad paprotinė teisė jau galutinai buvo išsėmusi savo galią, nebeatitiko naujai susiformavusių visuomeninių santykių? Pagaliau ir „Kazimiero teisynas“ jau atrodė anachronizmas?

Kazimiero teisynas – jau ne paprotinė teisė. Jį galima palyginti su tokiais menkais teisynais kaip Maskvos valdovo Jono III teisynas, nes apėmė tik vieną sritį – baudžiamąją teisę. *Lietuvos Statutas* tuo ir skyrėsi net nuo *Karolinės* – Šventosios Romos imperijos Vokietijos imperatoriaus Karolio V teisyno, kodifikuoto 1532 m., kuris nors ir būdamas platus, apsiriboja baudžiamąja teise. Jau *Pirmajame Lietuvos Statute (PLS)* – visos teisės sritys, kurios suprantamos kaip ir mūsų laikais.

Pirmas skyrius skirtas valstybinei teisei. Antrame išskirta karo teisė, to nėra išskirta jokiam kitame to meto Europos teisnyje. Tiesa, karo teisė *Pirmajame Statute* labai supaprastinta, galima pasakyti, iki karinio statuto, bet vis dėlto išskirta į atskirą skyrių.

Trečias skyrius – vienas svarbiausių. Jis skirtas įtvirtinti ir išsaugoti visas privilegijuoto luomo laisves ir privilegijas.

Ponams taip pat?

Jis ir įtvirtino ponų teisių ir privi-

Tarptautinis dėmesys Lietuvos Statutam neslopsta (2)

Profesorius Stanislovas Lazutka

Gedimino Zemlitchko nuotraukos

Tad vis dėlto XVI a. Lietuva buvo ponų demokratijos ar bajorų demokratijos šalis?

Pirmasis Statutas apibrėžia dar ponų demokratiją, ir ją Albertas Goštautas siekė išlaikyti. Tačiau, kaip kad ir būna, istorija tai sutvarkė savaip. A. Goštauto nuostata po 30 metų subyrėjo kaip kortų namelis. *Antrasis Statutas* (1566 m.) jau įstatymiškai įtvirtina šlėktišką arba bajorišką demokratiją.

Šlėktos ir bajorai „Statute“ apibrėžiami taip pat?

Taip pat. *Statute* sąvokai *bajorai* apibrėžti vartojamas žodis *бояре*, paskutinis nuo apačios privilegijuotas luomas. Tarp šlėktų buvo ir aukštesnės padėties piliečių. Kaip jau minėjau, pradedant *Statuto* įvadu, daugelyje straipsnių privilegijos vadinamos nuo prelatų. Be to, šie Bažnyčios hierarchai taip pat buvo Ponų tarybos nariai.

O vyskupai?

Prelatai, kaip jau sakiau, tarsi

Kijevo vyskupas.

Vyskupai išdėstyti pagal savo to meto galias?

Kijevo žemė pagal galias buvo daug mažesnė ir silpnesnė ekonominiu potencialu už Polocko arba Vitebsko žemes. Vienu metu LDK Ponų taryboje buvo ir Kameneco-Podolsko vyskupas, bet dar iki Liublino unijos lenkai sugebėjo prisijungti šią žemę. Po Liublino unijos Lenkijai atiteko Voluinė, Kijevas ir visa Palenkė, taigi žemės, iki tol priklausiusios LDK.

Nejau baltarusius erzina Lietuvos vardas

Grįžkime prie Aleksandro noro turėti naują rašytinį LDK teisyną. Ar Aleksandras jau naudojo sąvoką „statutas“?

Naudojo. Štai čia mano požiūris nesutampa su baltarusių istorikų siekiu atsisakyti termino *Lietuvos Statutas*, vietoj to jie rašo: *Lietuvos Didžio-*

„Pirmojo Lietuvos Statuto“ 475 metų sukakčiai paminėti skirtos konferencijos svečiai iš Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos

legijų pirmumą. Kitaip nei kai kurių Europos šalių teisynai, PLS yra vien tik pasaulietinis kodeksas. Nors iš pagarbos Katalikų bažnyčios hierarchams jau *Statuto* įvade LDK luomų išvardijimas prasideda nuo jų – apibendrintu terminu „visiems prelatams“. Bažnyčia gi turėjo savo Kanonų teisę. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Bažnyčia negalėjo pagal Kanonų teisę spręsti civilinių bylų, nors tokių Bažnyčios hierarchų norų ir buvo. Tačiau Lietuvos didysis kunigaikštis tuoj pat anuliuotų tokios bylos sprendimą, nes, valstybei turint *Statutą*, Bažnyčiai negalima kištis į civilinius reikalus.

Kaip seniau, taip ir dabar

Ar „Statute“ buvo įtvirtinta karaliaus valdžia?

Pagal to meto įstatymus, įtvirtintus *Statute*, Lietuvos didysis kunigaikštis neturėjo realios valdžios. Panašiai kaip dabar Lietuvos prezidentas. Tačiau kitaip nei dabar – už bet kokią parodytą nepagarbą jo „majestotui“ grėsė mirties bausmė.

Taigi Lietuva, kaip XVI a., taip ir dabar, buvo ir tebėra parlamentinė arba seiminė respublika?

Savo pranešime ir kalbėjau, kad Lietuvoje buvo įtvirtinta savotiška demokratija, tiesa, viršūnių demokratija. Visą sprendė Ponų taryba.

bendrinis vardas, kuriuo vadinami ir vyskupai. Visi jie oficialiai buvo Ponų tarybos nariai. Nors *Statute* to nėra, bet *Lietuvos Metrikoje* matome, kad, vykstant teismui, iš karto išvardijami teismo nariai. Arba vyksta koks nors pasitarimas – nuo ko pradedama? Nuo Vilniaus vyskupo, kaip svarbiausio Bažnyčios hierarcho Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Antras pagal hierarchiją – Lucko vyskupas. Tas pats Albertas Radvila – Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio Mikalojaus Mikolojajičio brolis, kuris nuo 1500 m. iki 1507 m. buvo Lucko vyskupas, o nuo 1507 m. iki 1519 m. – Vilniaus vyskupas. Trečias pagal reikšmę buvo Žemaitijos ir ketvirtas –

sios Kunigaikštystės 1529 m. Statutas.

Taigi terminą *LDK* prie *Statuto* pavadinimo jie dar vartoja, tačiau kai kurie kraštutinio požiūrio atstovai (patys baltarusių istorikai juos vadina *belorusizatorij*) baltarusius randa jau nuo Kijevo Rusijos laikų – tai visiškai nesąmonė. Tada jokių baltarusių dar nebuvo.

Dėl ko man tenka nuolat kritikuoti baltarusius, kurie tyrinėja *Pirmąjį Lietuvos Statutą* ir apskritai *LDK*? Dėl to, kad jie ieško savo istorijoje to ko nebuvo. Pastaruoju metu ir baltarusiai, ir ukrainiečiai suaktyvino darbą prie *Lietuvos Statuto*. Ukrainiečiai labai skubotai išsivertė mūsų PLS akademinį tekstą pirmą kartą į savo kalbą. Tiesa, tekstą šiek tiek sudarkė. Mat

Viena konferencijos organizatorių prof. Irena Valikonytė, Gardino universiteto prof. Svetlana Morozova, prof. Stanislovas Lazutka; tribūnoje – svečias iš Varšuvos Slavomiras Godekas

Lietuvos teisės universiteto prof. Vytautas Andriulis ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. Jevgenijus Machovenko

2001 m. išleista I. Valikonytės, S. Lazutkos ir E. Gudavičiaus knyga „Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)“

mūsų knygoje pateikti visų penkių išlikusių Lietuvos Statuto nuorašų pagrindiniai variantai, čia pat kiekviename puslapyje, o ukrainiečiai išnašas, t. y. visus tuos variantus, nukėlė į knygos pabaigą, „palengvindami“ sau spausdinimo darbą, ir pripainiojo. Baltarusiai kol kas Statuto į šiuolaikinę baltarusių kalbą neverčia. Kodėl? Sunku pasakyti, matyt, iš „superpatriotizmo“, nepagrįstai sutapatindami šias kalbas.

Pirmasis Lietuvos Statutas originaliai vadinamas *Права писаные*, t. y. rašytinė teisė, rašytinis įstatymas. Tuo kategoriškai pabrėžiama, kad Lietuvos Statutas – jau yra nauja teisės pakopa. Jau ne paprotinė susiklosčiusi teisė, kurią galima įvairiai aiškinti ir interpretuoti. Įvairiai ir būdavo interpretuojama, remiantis elementaria logika. Štai Kęsgaila vykdo teismą ir nusprendžia: *Mes su bajorais armąstę radome sprendimą (Мы с бояре обгадавши, и знашли)*. Priėmus Pirmąjį Lietuvos Statu-

ta, teismuose taip pat ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis dažnai pabrėžė: *Pagal Statutą (bodnyz Cmamymy) priėmėme nutarimą*. 1533 m. vyksta teismas dėl žemės valdų. Teisiasi karalienė Bona, Žygimanto Senojo žmona, su Jurgiu Radvila, Barboros Radvilaitės tėvu. Teisėjauja pats karalius. Tuo metu Jurgis Radvila buvo Lietuvos vyriausiasis etmonas, dabar sakytume, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės vadas.

Šiandien sakytume: akivaizdus interesų konfliktas, nes karalius, kaip teisėjas, neturėtų ginti savo žmonos karalienės Bonos interesų. Vis dėlto kaip pagal „Lietuvos Statutą“ vyko minėtas teismo procesas?

Pati karalienė Bona teismuose, aišku, nedalyvavo. Tada advokatų dar nebuvo, bet buvo besibylinėjančiųjų atstovai. Bonos atstovas buvo jos dvirionis lenkas Kolankovskis, teisė išmanantis žmogus. Jurgis Radvila prašė užlaikyti jį pagal Statutą, nes ponas Kolankovskis buvo svetimšalis ir neturėjo nekilnojamojo turto Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Statute aiškiai pasakyta, kad bylos atstovu, t. y. prokuratoriumi, žemės bylose gali būti tik asmuo, turintis valstybėje nekilnojamojo turto.

Karaliams „Statutas“ neteikė išskirtinių teisių

Sunku patikėti, kad tokią protingą ir ryžingą valdovę, kaip Bona Sforca, galėtų sustabdyti kažkoks jos bylai nepalankus „Statuto“ paragrafas.

Žinoma, kaip šiais laikais, taip ir anais, tuojau pat atsirado padlaižiu: po savaitės Trakų vaivada Jonas Zaberezinskis, Jurgio Radvilos dukterėčios vyras, Kolankovskiui parūpino kažkokį dvarelį. Beje, J. Zaberezinskis, kaip Trakų vaivada, buvo po Vilniaus vaivados ir Lietuvos vyriausiojo etmono Jurgio Radvilos vienas svarbiausių valstybės pareigūnų.

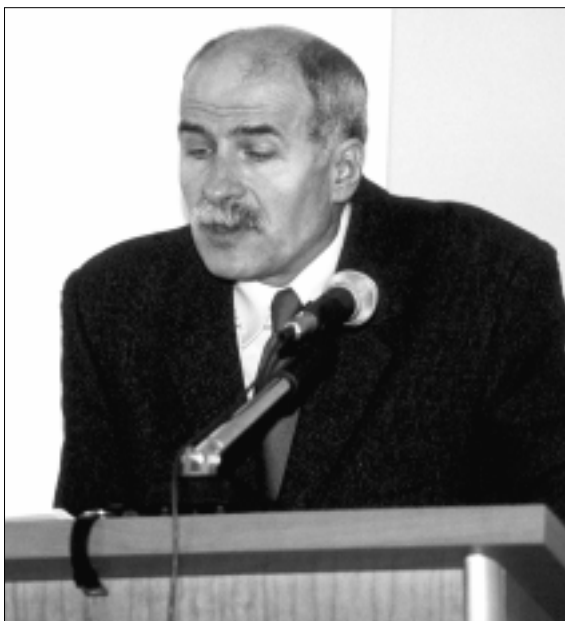
Bylos svarstymas po kelių savaitžių buvo kartojamas, ir Jurgiui Radvilai nieko kito neliko, kaip sutikti, kad karalienė Bonai atstovautų Kolankovskis. Tačiau matome, kaip griežtai buvo vadovaujama Statutu, kurio straipsniams turėdavo paklusti aukščiausi valstybės asmenys.

Suprantama, kad valdingoji karalienė Bona tam savo seniui Žygimantui užkūrė pirtį už tai, kad šis atidėjo jos bylą. Bona jau buvo pagimdžiusi sūnų Žygimantą Augustą, kuris jau buvo paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu ir Lenkijos karaliumi. Tai dar labiau sustiprino jos įtaką valdovui. Kai Žygimantui Augustui buvo devyneri metai ir motina mėgindavo jam įkrestį į kailį, jis sakydavo: *Mama, kaip čia yra? Aš esu karalius, o Jūs man duodate nurodymus...*

Kodėl vėluota priimti „Statutą“

Vadinasi, didžiojo kunigaikščio Aleksandro 1501 m. iškelta „Statuto“ idėja buvo įgyvendinta tik jo valdžią pėrėmusio karaliaus Žygimanto Senojo ir karalienės Bonos laikais.

Idėja ore sklandė apie 20 metų, bet ją įgyvendinti trukdė valstybės bėdos: 1507–1508 m. kilo Mykolo Glinkio maištas, tad Statuto reikalus teko atidėti. 1514 m. Lietuvos Seimas Statuto reikalingumo idėją iškelia, bet Moskoviija atkariauja iš Lietuvos Smolenską. Vis dėlto kunigaikštis Konstantas Ostrogiškis tais pačiais 1514 m. sumušo didelę maskvėnų kariuomenę prie Oršos, atsigauja Lietuvos vardas – pergales aidai nuskamba po visą Europą. Tai progai buvo nulietas ir medalis.

Varšuvos universiteto prof. Andžėjus Zakševskis

Prof. Ditmaras Viloveitas iš Vokietijos

Dmitro Vaščuk iš Ukrainos

Tačiau įvykiai rodė, kad Maskva jau sukaupe didelę jėgą. Iki tol viską tvarkė Šventosios Romos imperatorius Maksimiljonas Friburgo suvažiavime 1514 m. iškėlė klausimą ir dėl Klaipėdos priklausomybės Lietuvai. Nors popiežius jau turėjo mažesnę valdžią, palyginti su XII–XIII a. galiomis, bet vis dėlto LDK neatgavo iš vokiečių Klaipėdos, nes popiežius palaikė Teutonų ordiną. Vytautas jau buvo prišnekinęs imperatorių Žigmantą Klaipėdą atiduoti Lietuvai.

„Statutas“ ir universitetas

Tuo metu pačioje valdžios viršūnėje buvo LDK kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Rudasis, Lietuvos vyriausiojo etmono Jurgio Radvilos sūnus. Būdami turtingiausios Lietuvos giminės atstovai, kalvinistai Radvilos, neatsivertę į katalikybę, visai nepaisė karaliaus, kuris rėmė katalikus. Gaila, bet Lietuvos istoriografijos katalikiška tradicija visiškai sumenkino Mikalojaus Radvilos Rudą, Jurgio sūnaus, vaidmenį atidarant Vilniaus universitetą. Jis buvo prieš šio universiteto atidarymą. Tik šis jo priešiškas nusistatymas ir figūruoja istoriografijoje, o ne tai, už kokį universitetą jis buvo.

Akivaizdu – už reformatorišką universitetą.

Taip, už tokį universitetą, koks nuo 1544 m. veikė Prūsijoje, Karaliaučuje. Kad karaliaus Stepono Batoro aktas, suteikiantis Vilniaus vyskupui Valerijonui Protasevičiui teisę atidaryti universitetą, įgautų Lietuvos galią, reikėjo ant akto pridėti LDK Lietuvos kanclerio Mikalojaus Radvilos antspaudą. Užsispyręs Radvila metė antspaudą, atsisakė kanclerio pareigų ir išvyko iš Vilniaus. Karaliui Steponui Batorui pirmiausia reikėjo atkariauti Polocką, atvykti į Vilnių ir prispausti pakancleerį Eustachijų Valavičių, kuris galėjo prie karaliaus akto pridėti mažąjį antspaudą. E. Valavičius muistėsi, bet buvo priverstas antspaudą pridėti. Tik tada įsigaliojo karaliaus leidimas steigti Vilniaus akademiją ir universitetą. Todėl Akademija pradėjo veikti

ne 1579 m. balandžio 1 d., kaip įrašyta Stepono Batoro akte, o tų metų rudenį.

Štai ką reiškia „Lietuvos Statuto“, tuo metu jau Antrojo, išsigaliojusio 1566 m., suteiktos teisės LDK pareigūnams. Ar ne akivaizdus ir LDK savarankiškumo demonstravimas? Kadangi šiemet minima Vilniaus universiteto 425-erių metų sukaktis, idomu, ar „Lietuvos statutuose“ kaip nors apibrėžtos universiteto teisės ir pareigos?

Bent jau Pirmajame Lietuvos Statute apie universitetą nieko nėra parašyta, nes Statutas pasirodė 50 metų anksčiau, nei buvo įsteigtas Vilniaus universitetas. Dėl Trečiojo Statuto (1588 m.) jau vyskupas Vaina protestavo, nes jis stačiatikių teises, kaip, beje, ir Pirmasis Statutas, suvienodina su katalikų.

Apie XVI a. korupciją

Ar galime pasakyti, kad „Lietuvos Statutas“ – tai XVI a. Lietuvos Konstitucija?

Tik taip ir sakau: tai savotiška Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų Konstitucijos ir įstatymų simbiozė. Statutuose yra apibrėžtos visos bajorų teisės, kaip ir turi būti valstybės konstitucijoje. Lietuvos Statute rasime baudžiamosios teisės, civilinės teisės, šeimos teisės ir kitų teisės sričių. Jame yra kiekvienas būtinas tos ar kitos teisės skyrius.

Ko šiandienos požiūriu trūktų „Lietuvos Statute“?

Gal trūktų kokio nors skyriaus

dėl korupcijos. Tačiau tuo metu tokios sąvokos kaip korupcija nebuvo.

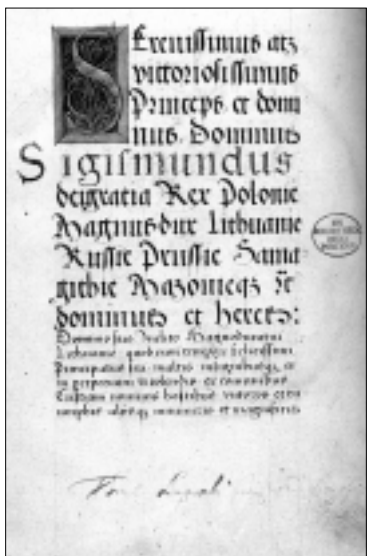
Sąvokos nebuvo, bet korupcija buvo?

Tuo metu feodalis materialias gėrybes imdavo legaliai, visa, ką galėdavo paimti. Kita vertus, gal šiek tiek ir neteisus sakydamas, kad Statute nėra nė vieno straipsnio dėl korupcijos, nes jame aiškiai parašyta, kad teisėjas gali imti už bylą ne daugiau kaip dešimtą dalį priteisto turto. Jei paaiškėtų, kad paėmė daugiau, turėtų dvigubai sumokėti tam, iš kurio paėmė.

Praktiškai piktnaudžiautojus, kaip ir dabar, ypač teisėjus, sunku buvo pagauti. Kartais pagaudavo. Reikia turėti mintyje, kad nebuvo teisėjų dabartine prasme. Teisme, aišku, dalyvaudavo vienas iš trijų svarbių pareigūnų: maršalka, vaivada, kaštelionas ir dar kas nors.

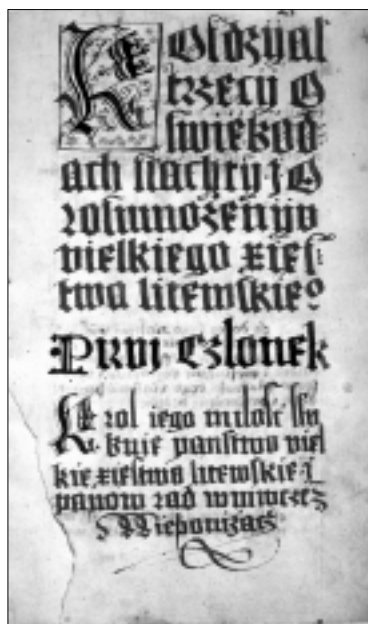
Baigiant mūsų pokalbį, reikėtų konstatuoti, kad ano meto teismai bajorų atžvilgiu buvo objektyvesni, bent jau retai jų nuosprendžiai kirtosi su logika ir sveiku protu. Be to, buvo daug didesnė teisėjų atsakomybė (žinoma, materialinė): neteislingai nuteistajam teisėjas turėjo atlyginti žalą, o bajorui sumokėti dar ir už jo orumo įžeidimą 12 rb. (šiais laikais tai du prabangūs mersedesai). Bet, kaip ir dabar, buvo ta pati bėda – teismo proceso vilkinimas. Mažai ką padėjo čia ir gana griežtos teisinės Statuto normos.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Ilustracijos iš knygos „Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)“

Pirmojo Lietuvos Statuto Lauryno nuorašo teksto pirmas puslapis

Ališavos nuoraše puošniai užrašytas Pirmojo Lietuvos Statuto III skyriaus pavadinimas

SKELBIAMAS KONKURAS DR. VALDO ADAMKAUS 2005 M. PREMIJAI GAUTI

Premija įsteigta aplinkosaugos veiklai Lietuvoje skatinti ir skiriama už svarbius teorinius bei praktinius darbus iš ekologijos srities, už aplinkosaugai svarbius projektus ir jų įgyvendinimą, švietimo, mokymo, informacijos darbus, itin aktyvią organizacinę bei visuomeninę veiklą, susijusią su aplinkosauga. Premijos dydis – 5000 litų. Ji bus įteikta 2005 m. birželį, minint Pasaulinę aplinkosaugos dieną.

2005 metų konkurso tema:
Aplinkai palankių technologijų diegimas

Konkursinius darbus iki 2005 m. balandžio 15 d. prašome siųsti savitraščio Žaliasis pasaulis redakcijai, p. d. Nr. 3007, AP-1, LT-01010 Vilnius. Telefonas pasiteirauti: (8 ~ 5) 266 35 42.

Konkursui gali būti pateikti individualūs arba kolektyviniai darbai. Pristatant kolektyvinį darbą – nurodomas pagrindinis autorius.

Darbus konkursui gali pateikti Lietuvos Respublikos piliečiai, mokslo ir mokymo įstaigos, kitos institucijos, visuomeninės organizacijos, kūrybinės sąjungos.

Darbas konkursui gali būti pateiktas kartu su Lietuvos Respublikos mokslo, mokymo įstaigos, kitos institucijos ar visuomeninės organizacijos rekomendaciniu raštu, kuriame nurodomas bendras darbo įvertinimas, premijavimo motyvai, pretendentai, žinios apie autorių (-ius).

Konkursui pateiktus darbus įvertina ir išvada premijos steigėjui teikia kvalifikuotų specialistų darbo grupė, sprendimą dėl premijos skyrimo priima dr. Valdas Adamkus.

Organizacinis komitetas

Atkelta iš 1 p.

Disertacijų apginta kaip niekad anksčiau

Tie metai pažymėti ir kitu išskirtiniu reiškiniumi: A. Tylai vadovaujant institutui, disertacijų buvo apginta daugiau, nei per visą ligotinio instituto gyvavimo laikotarpį. Tai reiškė tik vieną: jauniems ir darbštiems darbuotojams buvo atvertos visos galimybės dirbti, gintis ir eiti tolesniu mokslinės veiklos keliu. Buvo metų, kai institute buvo ginama po 10–15, kartais gal net ir daugiau mokslinių disertacijų.

Nemaža dalis tų disertacijų buvo iš Vytauto Didžiojo universiteto, tačiau tam jaunų žmonių judėjimui tarp universiteto ir instituto tiesioginė įtaka turėjo ir prof. A. Tyla, tiksliau jo veikla Vytauto Didžiojo universitete. Mat 1991 m. pirmiausia A. Tylos pastangomis universitete buvo įkurta Istorijos katedra, kuriai jis iki 1997 m. ir vadovavo.

Lietuvos istorijos instituto tarybos pirmininkas habil. dr. Edmundas Rimša atkreipė dėmesį į faktą, kad būdamas direktoriumi Antanas Tyla instituto veiklą pakreipė labai nauja ir radikalia kryptimi. Iki tol iš mokslo darbuotojų buvo reikalaujama rašyti straipsnius į mokslinius žurnalus, o monografijas rašydavo tik profesoriai ar aukštesnes pareigas užimančios asmenys. Direktoriui A. Tyla jaunas žmones pastūmėdavo rašyti monografijas, išsamius mokslo veikalus.

Grijkime prie naujojo instituto pastato Kražių gatvėje. Kai po visų statybos vargų institutas į šį pastatą įsikėlė, tapo aišku, kad jame vis tiek labai ankšta, visiems vietos nepakanka. Direktoriui A. Tyla savo autoriteto, sumanumo ir, būkime tiesūs, ryšių dėka sugebėjo parūpinti aukščiausioje instancijose papildomai 1 mln. litų, už kuriuos virš trijų aukštų pastato buvo pristatytas ketvirtas aukštas – darbuotojai laisviau atsikvėpė.

Jei tektų vardyti visas A. Tylos buvusias ir esamas pareigas, nuveiktus darbus, jaučia odos neužtektų.

Apie kolegą

Su Antanu Tyla, kaip mokslininku ir žmogumi, niekas geriau už prof. Ingę Lukšaitę negalėtų supažindinti, todėl šiai istorikei, Lietuvos mokslo tarybos vicepirmininkei ir buvo patikėta ši pareiga. I. Lukšaitė bene ilgiausiai iš instituto kolegų kartu yra dirbusi su prof. A. Tyla, nes į institutą atėjo 1964 m., vadinasi, lygiai prieš 40 metų.

Jau tada jaunai mokslo darbuoto-

Darbams surašyti neužtektų jaučio odos

Antano Tylos 75-ųjų gimimo metinių pagerbimo renginyje: iš dešinės – jubilatas, jo žmona Romualda, Instituto tarybos pirmininkas Edmundas Rimša, Vytauto Didžiojo universiteto rektorius Vytautas Kaminskas, Instituto direktorius Alvydas Nikžentaitis ir Ingė Lukšaitė

jai kolega Antanas buvo didelis autoritetas. Smalsumą dar labiau didino jai pasakyti žodžiai, kad ji čia laikina, po aspirantūros institute nedirbs. Ne bet kas tai pareiškė, o Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentas. Tie treji aspirantūros metai I. Lukšaitėi buvo lyg likimo dovana, bent jau pati juos taip vertino. Labai įdėmiai ir akylai stebėjo ją supusius istorikus, nes manė, kad kartu su jais dirbti tėra laikinas malonumas, kuris tuoj baigsis. Viena tų asmenybių, į kurias nuolat kryo aspirantės akys, buvo A. Tyla, jo jau tuomet parašyti ar rašomi darbai. Tvirtina perskaičiusi kone visus jo darbus. Nieko nuostabaus, kad būtent jai, Ingei Lukšaitėi, ir buvo patikėta apžvelgti ir A. Tylos kaip istoriko tapsmą.

Savarankiškai mąstyti griežtai draudžiama

Lietuvos istoriografijos laikotarpis nuo 1958 m., po skaudžių Vengrijos įvykių – tai, pasak I. Lukšaitės, antros profesionalių Lietuvos istorikų kartos atėjimo metas. Sąlygos ypatingos, nes totalitarinėje valstybėje istorijos mokslas buvo valdžios dėmesio ir ideologinės „globos“ objektas. Siekta išugdyti servilizmą, kiekvienam kone privalomą mąstymo poziciją. Istorijos mokslas buvo neįmanoma teikti savų inter-

Jubilatą sveikina Jūratė Kiaupienė ir Lietuvos istorijos instituto direktorius Alvydas Nikžentaitis

pretacijų, imtis savos tyrinėjimų problematikos, pagaliau, turėti aiškia savo nuomonę, išsiskiriančią ir kitokią nei įprastas ir diegiamas tyrinėjimo metodus. Reikėjo būti epigonu, kompiliatoriumi, bet tik ne savarankiškai mąstančia asmenybe. Nė vienas žmogus tokio tramdymo nėra išvengęs, visiems buvo stengiamasi uždėti mąstymo apynasrį.

Kaip tomis sąlygomis buvo galima tapti profesionaliu istoriku? Savęs brandinimo būdų kiekvienas ieš-

kojo savaip, tačiau būta ir bendrų dalykų. Istorijos institute jau buvo susidariusi tam tikra atmosfera, viešai gal ir nedeklaruota: profesionalizmo kryptimi reikėjo augti pačiam, tegul ir padedant kolegoms. Reikėjo sužinoti, kur saugomi pirminiai istorinio pažinimo šaltiniai, juos pažinti, pramokti užsienio ir senųjų kalbų, prapasti terminijos subtilumus ir t. t. Susipažįstant su kaimyninių šalių istoriografija teko pritaikyti dar įmanomus esamomis sąlygomis naujus tyrimo metodus.

Taigi teko mokytis vieniems iš kitų, mėginti suvokti istoriografinį paveldą. Jo viešai studijuoti nebuvo galima, nes tarpukario istoriografija buvo nubraukta kaip istoriškai ydinga. Nesilaikiusieji oficialių reikalavimų būdavo atpažįstami, išaiškinami ir baudžiami.

Nelaisvėje išaugo laisvi žmonės

I. Lukšaitė pastebi keistą paradoksą: toje totalitarinėje sistemoje, absurdiškų reikalavimų aplinkoje išaugo visa profesionalių Lietuvos istorikų karta, kurie po 1990 m. staiga atsiskleidė kaip labai giliai ir buvusios sistemos scholastinių kanonų nesuvaržytos asmenybės. Labai svarbu suvokti, kas joms padėjo tapti tokiomis, jei visos sistemos pastangos buvo nukreiptos į tai, kad tokių asmenybių nebūtų? Tikriausiai kiekvienas į šį klausimą atsakytume savaip, bet šiuo atveju mums labai įdomu, ką apie sąžiningo istoriko tapsmą totalitarinėje valstybėje, ideologizuotoje aplinkoje mano Ingė Lukšaitė. Profesorė į sa-

vo suformuluotą klausimą atsako labai paprastai, tačiau tariamas paprastumas ir slepia gelmę: kiekvienas iš tų žmonių turėjo labai aiškias vertybines nuostatas, savo savarankišką kelią.

A. Tyla kaip tik ir yra viena iš tų ryškių mūsų istorijos mokslo asmenybių. Kaip istorikas susiformavo sovietmečiu, nes gyventi tuo istoriniu metu jam lėmė likimas. Ir vis dėlto tai labai geras mąstymo savarankiškumo, principingumo ir kūrybiškumo pavyzdys. Jis išsiskiria sugebėjimu formuluoti originalias problemas, teikti joms giliai vertybines orientacijas, o jas sprendžiant – visada jausti ir savo pilietinę atsakomybę. Tai ryšku visoje A. Tylos mokslinėje veikloje, renkančios tyrinėjimo temas ir imantis konkrečių darbų. Tai sąmoningų pastangų, formuojant visą savo kaip istoriko gyvenimo kelią, rezultatas.

Atsispyręs servilizmo bacilai

Kaip tvirtina Ingė Lukšaitė, tai plačiausio diapazono Lietuvos istorikas. Šis apibūdinimas labai įpareigojantis. Žinant, kokie reiklūs vieni kitiems paprastai būna kolegos, tuo labiau malonu jį girdėti. I. Lukšaitės lūpose toks kolegų įvertinimas skamba kaip jam suteiktas titulas.

Pagrįsdama savo vertinimą, I. Lukšaitė pabrėžė chronologiškai labai platų kolegų tyrinėjimų diapazoną. Jam rūpi istorinės problemos nuo XVI a. pabaigos iki XX a. antrosios pusės. A. Tyla visur remiasi pirminiais šaltiniais ir savarankišku požiūriu į tyrimo objektą. Niekada jis nebuvo užsikrėtęs servilisko mąstymo bacila, nemėgino sekti kad ir dideliais autoritetais. Senosios politinės istorijos tyrinėjimų srityje A. Tyla yra, anot I. Lukšaitės, stipriausias konceptualiai suformavęs savo tyrinėjimų pozicijas istorikas. Tai vienas tvirčiausių mūsų brandžios Lietuvos istoriografijos šulų, kuriuo drąsiai galima remtis. Žinoma, jei jaunoji Lietuvos istorikų karta to nori ir jaučia šios atramos poreikį.

Nuo valstiečių prie lietuvių tautos tyrinėjimų

Gana išsamiai stengėmės perteikti prof. Ingės Lukšaitės atliktą „anatominių pjūvių“, vertinant kolegą ir bendražygį. Kadangi profesorė kalbėjo ne iš lapo, ir būtų labai gaila, jei iš lūpų išskridusios mintys nenutūptų ant balto popieriaus lapo, nes tai conceptualios mintys.

Profesorė peržvelgė ir konkrečias temas, kurias A. Tyla rinkosi savo tyrinėjimams. Pradėjo nuo valstiečių istorijos: 1905–1907 m. Rusijos revoliucijos ir valstiečių dalyvavimo joje. Anoje santvarkoje žodis *revoliucija* veikė taip pat magiškai kaip *Sezamai, atsiverk!* ir A. Tylai atvėrė galimybę šia tema rašyti disertaciją. Bet įdomiausia, kad A. Tylos tyrinėjimai išaugo į valstiečių, kaip lietuvių tautos dalies tyrinėjimus. Valstiečių judėjimai, kultūra, veikla tautiniame atgimime – visa tai gulė į reikšmingą istorinę panoramą, kurią galėtume apibūdinti taip: *XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios valstiečiai kaip lietuvių tautos dalis*. Be sąvokos *valstiečiai* apie tokią lietuvių tautos tyrinėjimą to meto sąlygomis negalėjo būti nė kalbos.

Ėmėsi tautinio atgimimo temas

Kita itin reikšminga tema ar net visas temų blokas – *tai lietuvių tautinis atgimimas*. Pirmos A. Tylos publikacijos apie tai pasirodė 1964–1968 metais. Visiškai neįtikėtina, nes tokia tema „pochruščiovinėje“, jau prasidėjusioje ankstyvoje

Anykštėnai su garbinga sukaktimi sveikina Pasaulio anykštėnų bendrijos pirmininką

Brežnevo epochoje, buvo visiškai netoleruotina ir mažai įsivaizduojama. Kaip A. Tyla pramušė aklo ir kurčio betono sieną? Jis skelbė nedidelius pirminius šaltinius įvairiuose leidiniuose, gal ir tyčia išblaškytus taip, kad budriam cerberui nekiltų nė minties apie tikslingą, vadinasi, ir labai pavojingą istoriko nusiteikimą.

Kolegos istorikai ir visuomenė labai gerai įvertino A. Tylos 1972 m. išėjusią *Lietuvių spaudos draudimo panaikinimo bylą*. Tai buvo padaugintas mašinraštis, bet įvadas buvo vertas visos knygos, nes jame parodyta, kaip eita prie draudimo panaikinimo. Už šią tautinės tematikos knygą autoriui vėliau teko daug guzų, į jį pasipylė ideologinės strėlės.

Lietuvos politinės istorijos klasikas

Trečia plati A. Tylos tyrinėjimų tema – Lietuvos politinei istorijai skirtos publikacijos. Labai „slidi“ tema, o nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio oficialiai net ir netoleruota. A. Tyla ėmėsi tyrinėti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVII a. politiką, pasikui truputį „nusileido“ į XVI a. pabaigą. O juk tai metas, kai tiesiogiai susidūrė LDK ir Rusijos interesai, kuriuos teko aiškintis mūsų laukuose Livonijos karo metu. Prasidėjo nesulaikomas Rusijos veržimasis į Lietuvai priklausančias žemes. Sovietmečiu tai buvo visiškai nepriimtina tema. Nebent koks nuovoką praradęs keistuolis sąmoningai būtų siekęs nusisukti sprandą. A. Tyla savo pastangas nukreipė į Lietuvos valstybės ekonominio pajėgumo, finansų ir ekonomikos tyrinėjimą Livonijos karo metais. Taip pasukus lyg ir pasikeitė akcentai, o kartu atsivėrė ir visiškai iki tol netyrinėti dalykai. A. Tyla dėstė, kokia dalis tenka Lietuvai bendroje su Lenkija valstybėje, kokiais finansiniais ištekliais Lietuva disponavo, kaip juos naudojo. Ryškėjo ir Lietuvos savarankiškumas naudojant šiuos išteklius, pagaliau skleidėsi ir 1569 m. Liublino unijos rezultatai Lietuvai.

Pasak I. Lukšaitės, tai mūsų politinės istorijos tyrinėjimų klasika, gerai suvokiant geopolitinę padėtį, taikant plačius apibendrinimus. Pagaliau miestų istorija. Tai lietuviškos miestiečių savivaldos istorijos ir miestų kultūros pamatiniai dalykai. A. Tyla su bendradarbiais pradėjo publikuoti savivaldžių miestų šaltinių publikacijas. 1991 m. pasirodė jo sudarytas leidinys *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, I tomas, skirtas Joniškui ir Jurbarkui. 1997 m. išėjo II tomas (Kretinga, Skuodas, Šiauliai, Šventoji, Varniai, Veliuona, Virbalis, Vladislavovas), kurio vienas iš sudarytojų yra A. Tyla. Keturių valstybių archyvuose rasti 258 dokumentai, iš jų 234 skelbiami pirmą kartą.

Kaip atsispirti tariamoms naujovėms

Būtina paminėti ir Lietuvos valstybės atkūrinio šaltinių tyrinėjimą ir publikacijas. Šios tematikos A. Tylos darbuose I. Lukšaitė atkreipia dėmesį būtent į tyrinėtojo žmogiškąsias savybes. Jaunimui kartais knieiti pasakyti naują savo žodį, kuris neretai suprantamas kaip buvusios, ištvirtinusios pozicijos būtinas griovimas ar bent pamatų paklibinimas. Neretai tas siekis nuveda į kitos valstybės istoriografinės pozicijos deklaravimą. Tariamą originalumą. A. Tyla tokių pavojų laimingai išvengė pats, o publikuodamas pirminius šaltinius padeda išvengti ir kitiems, gal turintiems mažesnę atsparumą tariamoms naujovėms.

Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 1 p.

dirbo Vilniaus katedroje, abu paliko ryškų pėdsaką ne tik dvasiniame, bet ir kultūriniam Vilniaus gyvenime.

Kunigaikščių ir kunigaikštienių aplinkoje

Tai štai į tokį pirmą poezijos, muzikos ir menų salono renginį *Debesų arka* žmonių susirinko gerokai daugiau, nei tikėjosi organizatoriai. Nors keturiais žirgais kinkytos kariatetos niekas nesuntė, salė buvo pilnut pilnutėlė, o kai kuriems vėliau atėjusiems neužteko sėdimų vietų. Vadinasi, tokia rimtos muzikos ir menų salono idėja atsirado laiku, pasirodo, žmonės išsiilgę klasikinės muzikos, geros poezijos ir bendravimo. Dar yra romantiškai nusiteikusių žmonių mūsų pragmatiškame ir perdėm politizuotame pasaulyje. Norintiesiems atsiplėšti nuo pašėlusio kasdienybės bėgimo tokia dvasios prieglauda tą vakarą tapo Verkių rūmuose pirmuoju renginiu lyg ir įteisintas salonas.

Vakaro svečius ir dalyvius pirmiausia pasitiko Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir kunigaikštienių por-

Karalius Mindaugas

trečiai – tokia paroda veikia Verkių rūmuose. Daug dešimtmečių šiuos portretus kuria žinoma teatro dailininkė Janina Malinauskaitė. Ji daugiau nei 40 metų buvo Kauno dramos teatro vyriausioji dailininkė, o šiuo metu savo kūrybinį likimą yra susiejusi su Kauno muzikiniu teatru. Kunigaikščių portretų galerijoje į akis krinta, kad tai teatro dailininkės ir tikros istorinio kostiumo žinovės sukurti portretai. Jų veiduose priekabesnis vertintojas gali pasigesti ryškesnių individualios asmenybės bruožų, tų laikų dramatiškumo, nes juk per asmenis norime pažinti epochą. Gali net atrodyti, kad tai labai romūs kunigaikščiai, kurių vienintelis gyvenimo užsiėmimas – ramiai pozuoti juos prisijaukinusiai dailininkei.

Ko gero, tai labai subjektyvus ir gerokai moderniosios tapybos apgaidinto skonio dailės mėgėjo požiūris. Buvo įdomu išgirsti, kad pati dailininkė dar kritiškiau vertina savo kunigaikščių portretus, išskyrus paskutiniuosius – karaliaus Mindaugo ir karalienės Mortos, ko gero, ir Barbaros Radvilaitės portretus.

Nepamirškime, kad tai labai seniai, dar sovietmečiu, tapyti portretai, po kruopelę renkanti žinias apie Lietuvos istoriją. Tapė nesigarsindama, kartais skubėdama, patriotinių

PO DEBESŲ ARKA

Saloną atidaro Mokslininkų rūmų direktorė Aldona Daučiūnienė, dešinėje – dainininkė Saulė Šerytė ir pianistas Andrius Vasiliauskas

jausmų skatinama, nepuoselėdama vilties kada nors parodyti platesniam vertintojų būriui.

Šiandien visai kitas istorinis metas, tad ir dailininkė sau labai negailestinga, sakydama, kad tai niekam nereikalingi darbai, kurių šiandien ji netapytų. Tačiau juk jie atvežti į Verkių rūmus, eksponuojami ir ne vienam žiūrinčiam į tuos portretus kyla daug asociacijų, kartais ir noro pasiginčyti – su dailininke ir kitais parodos lankytojais. Ir tai jau gerai.

Susitikimas su Barbora Radvilaite

Vyskupo I. J. Masalskio darbo kambarys, kuriame ir vyko meninė salono dalis, laimingo sumanymo dėka virto tarsi Barbaros Radvilaitės kambariu. Čia eksponuojami trys karalienės ir vienas karaliaus Žygimanto Augusto portretas. Šiuos Barbaros Radvilaitės portretus dailininkė J. Malinauskaitė tapė įvairiu metu ir neslepia, kad jai tai buvo labai atsakinga kūrybinė užduotis. Vieną Barbaros Radvilaitės por-

trečią J. Malinauskaitė tapė improvizuodama pagal Luko Kranacho mažytį Barbaros portretą, nutapytą ant varinės lentelės Žygimantui Augustui užsakius, praėjus trejiems metams po Barbaros mirties.

Antras Barbaros portretas – tai grynai dailininkės išmonė, o trečiasis tapytas remiantis Barbaros Radvilaitės veido rekonstrukcija, kurią pagal kaukolę atliko dr. Vytautas Urbanavičius. Ne su visais sprendimais toje rekonstrukcijoje dailininkė sutinka, dėl kai kurių karalienės veido bruožų turi ir savo nuomonę.

Koncerte

Ką išgirdome koncertinėje vakaro dalyje? Pianistas Andrius Vasiliauskas (prof. Olgos Šteinbergaitės mokinys) programai pasirinko Frideriko Francišeko Šopeno valsus, kurie atitiko romantišką salono dalyvių nuotaiką. Mokslininkų rūmų direktorė Aldona Daučiūnienė, kurią neblogai pažįstame ir kaip poezijos skaitovę, skaitė Juditos Vaičiūnaitės eilėraščius. Pagal vieną iš jų – *Debesų arka* pavadintas ir pirmasis salono renginys. Skambėjo eilėraščiai Žy-

Karalienė Morta

gimantas Augustas, Barbora Radvilaitė ir kiti.

Klausytojus nudžiugino dainininkė Saulė Šerytė, savo repertuarui pasirinkusi vokiečių kompozitorių kūrinis.

Gediminas Zemlickas

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir kunigaikštienių portretus dailininkė Janina Malinauskaitė kūrė ne vienus metus

Atkelta iš 3 p.

kas kitas jei ne senoji Europos kultūra ir mokslas gali spirti globalizacijos virsui. Ar nepamirštame didžiulio Europos kultūros pamato? Iš kur toks didelis mūsų noras „amerikonizuotis“ – moksle, menuose. O ką jau kalbėti apie politiką ir ekonomiką?

Prieiname prie antros klausimo dalies, apie kurią buvau užsiminęs pokalbio pradžioje, kai sakiau, kad konferencijos idėja priklausė ir nuo subjektyvių aplinkybių, konkrečių asmenybių. Idėja iš tiesų kilo Oksforde, Japonijos kultūrai skirtoje konferencijoje, bendraujant su prof. Džeine Mari Lo (Jane Marie Law), kuri Kornelio universitete, JAV, yra Religijų studijų centro direktorė. Ieškojome bendros temos, kuri susietų meną (nes esu Vilniaus dailės akademijos atstovas) ir religiją (mat kolegė yra šios tyrinėjimų srities atstovė). Nieko natūralaus kaip *Menas ir pasaulio religijos* negalėjome sugalvoti. Taigi ėmėmės fundamentalios temos, skirtos ne kuriam nors vienam arealui, bet meno ir pasaulio religijų santykiui.

Žodžiu, pasirinkimą lėmė organizatorių asmenybės.

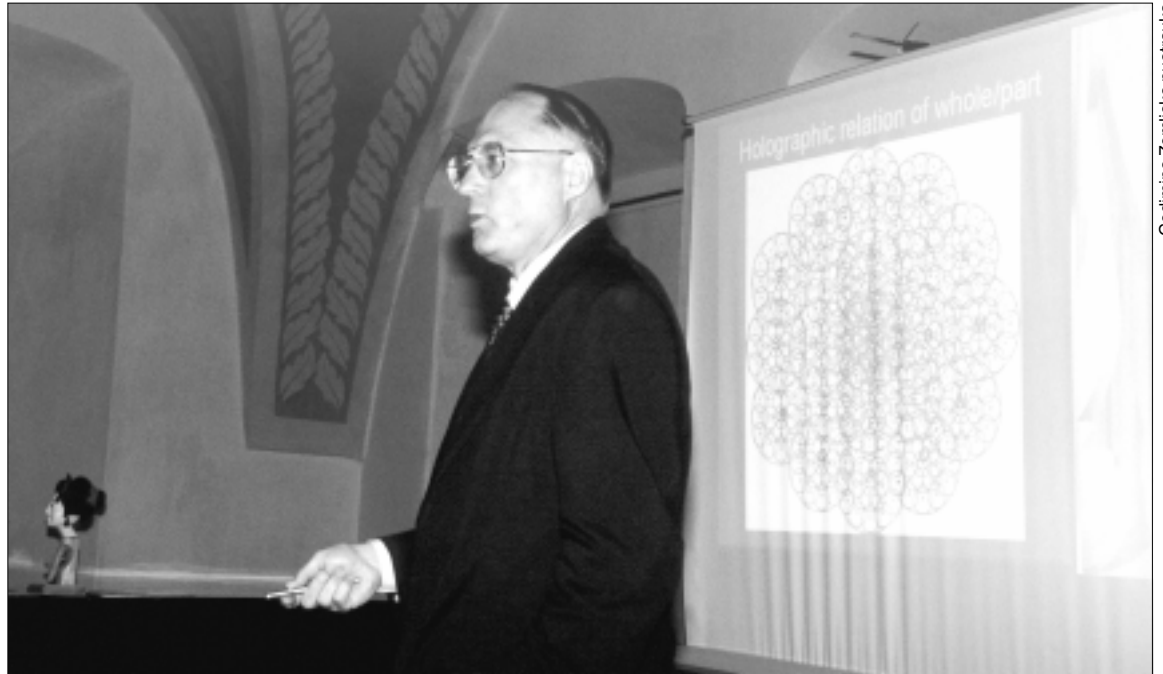
Įkvėpė asmenybės. Buvome numatę, kad į Vilnių atvyks daugiau žmonių, bet europiečiams Lietuva, matyt, vis dar gana atkampi vieta. O ir gyvenimo sutapimai lėmė, kad negalėjo atvykti trys labai svarbūs pra-

MENAS IR PASAULIO RELIGIJOS (1)

nešėjai. Pirmiausia tai italų menotyrininkas Gvidas Kurtas (Guido Curto) iš Alberto dailės akademijos (Accademia Albertina delle Belle Arti) Turine. Jis turėjo kalbėti apie šiuolaikinio meno ir šiuolaikinės katalikybės santykio problemas, t. y. komunikacijos krizės problemą katalikiškame mene. Taip sutapo, kad G. Kurtas kandidavo į rektorius pareigas savojoje akademijoje, todėl į Vilnių atvykti negalėjo. Tačiau jis pažadėjo savo neperskaitytą pranešimą perdirbti į straipsnį ir atsiųsti konferencijos pranešimų pagrindu parengtam straipsnių rinkiniui, kurį žada išleisti Vilniaus dailės akademijos leidykla.

Iš Estijos neatvažiavo Reinas Raudas (Rein Raud), vienas ryškiausių Estijos intelektualų. Neabejoju, kad R. Raudas būtų sugebėjęs įdomiai reflektuoti meno ir religijų temą, nes ši tema patenka į jo tyrinėjimų akiratį. Deja, jis negalėjo nukelti kitos akademinės savo išvykos, kuri buvo iš anksto suplanuota.

Iš Didžiosios Britanijos neatvyko antropologas Rupertas Koksas (Rupert Cox), kuris religijas ir meną tyrinėja antropologiniu požiūriu. Būdamas Mančesterio universiteto

Ohajo valstijos universiteto prof. Thomas P. Kasulis skaito pranešimą apie sakralumo ir meno ryšį

Anglijoje vizualinės antropologijos programos vadovu, turėjo neatidėliotinių techninių problemų, tad atvykti į Vilnių neįstengė.

Taigi galiau tik pritarti minčiai, kad artimojo europietiškojo arealo tyrinėtojai būtų labai gerai papildę konferenciją ir kartu turiu pripažinti, kad organizuoti tarptautines konferencijas, ypač kai neapmoki pranešėjų atvykimo, gana sudėtinga. Ši konferencija galėjo apskritai neįvykti, jei jos nebūtų parėmęs Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.

Kas finansavo amerikiečių mokslininkų kelionę?

Jų atvykimą apmokėjo jų pačių universitetai. Taigi dėl grynai praktinių priežasčių mums nepavyko už diskusijų stalo susodinti didesnės JAV, Japonijos ir Europos mokslininkų draugijos.

Tema plati, neišsemiamą, tad galima bus rengti dar ne vieną meną ir religijas nagrinėjančią konferenciją.

Labai svarbu nagrinėti kitą, žiūrėti, kaip yra kitur ir kaip tokios fundamentalios civilizacinės sritys – menas ir religijos – sugyvena, ką tai reiškia skirtingų kultūrų žmonėms. Malonu, kad Vilniaus dailės akademija tampa tokio nagrinėjimo buveinė.

Klaidžiojame hipotezių miglose

Ar pavyko išrutulioti ką nors naujo ir reikšmingo?

Nagrinėjome kelis esminius klausimus. Senasis menas ir senieji kultai skendi tokioje hipotezių migloje, kad mums labai sunku suvokti, koks buvo tų kūrėjų santykis su savo pačių kūrinių ir menu ir ar tai, ką jie darė, apskritai galima vadinti „menu“. Tad ir pernelyg drąsus teiginiai, mūsų išsivaizdavimas, perkeltas į seniausius laikus, gali būti ne visada teisingas. Kyla klausimas, ar savo painiomis interpretacijomis kartais neprikuriame nebūtų dalykų.

Kalbėdami kad ir apie paleolito gintaro amuletus ar keramikos dirbinių šukes vargu ar galėsime išsismelkti į tuos dalykus kūrėjų žmonių galvose. Ko gero, ne visada paprasta atsakyti, kur yra menas ir kur ne? Gal tie žmonės visai nekūrė meno, kaip mes dabar jį suvokiame. Gal tuose radiniuose matome tai, ką norime matyti, o ne tai, kas yra iš tikrųjų? Pagaliau ar tie patys vertinimo kriterijai tinka, tarkime, lietuvių ir tos pačios epochos japonų dirbiniams?

Esama stublinamai bendrų daly-

kų. Tarkime, japonų Džomono (Jomon) periodo menas, kuris išskirtalizavo maždaug 10 tūkst. metų prieš Kristų. Jame aptinkama panašių artefaktų, primenančių kitų pasaulio regionų to laikotarpio meną, pastebimi labai panašūs ir bendri žmonijai dalykai. Net keista, kokie panašūs jie gali būti. Tačiau jų sukūrimo tikslai dažnai skendi tirštoje migloje.

Dr. Marius Iršėnas, savo pranešime demonstruodamas akmens amžiaus figūrėles, tarp kurių buvo rastosios Svėntoje, kaip tik ir klausė: ar tai, ką laikome tikėjimo kulto objektais, religiniu menu, kartais nėra paprasčiausi žaislai? Tai gana juokingas, provokuojantis, bet kartu ir esminis klausimas, kurį savo romuose neretai kelia ir Umberto Eco (Umberto Eco).

Kaip į dr. M. Iršėno hipotezę reagoja amerikiečiai prof. Džeinė Mari Lo ir Ohajo universiteto prof. Tomas P. Kasulis (Thomas P. Kasulis, The Ohio State University)?

Jų pranešėjui užduoti klausimai buvo veikiau pritariančio pobūdžio. Amerikiečiams lietuvių hipotezės patiko, nes jis nemėgino teigti, kad tos skulptūrėlės būtinai turėjo maginę reikšmę ar kulto paskirtį. Drąsus teiginys, tačiau ne be pagrindo.

O jei iš tiesų taip būtų, ar negriūtų mūsų sąmonėje visas pirmykščio meno pasaulis? Staiga pasirodys, kad jį „kūrė“ ne tiek to meno kūrėjai, kiek vėlesnių laikų meno interpretatoriai savo fantazijomis?

Šiuo atveju gal ne tiek svarbu, ar taip buvo iš tikro, ar nebuvo. Dalis tų radinių gal iš tiesų buvo naudojami susitaikant su dvasiomis, „iššaukiant“ lietuvių ar saulę, apsisaugant nuo žvėrių ir panašiai. Dalis tų daiktų turėjo maginę reikšmę. Tačiau kita dalis nieko bendro galėjo ir neturėti.

Prof. Tomas P. Kasulis prisiminė, kaip jam studijuojant Jeilo (Yale) universitete buvo pateikti Mesopotamijos lentelių iš molio pavyzdžiai, kuriose buvo įrašyti aritmetiniai veiksmai. Vienoje lentelėje skirtingų užduočių veiksmai atsakymas visur toks pat – 6. Tyrinėtojai ilgai suko galvas, kokia paslaptis glūdi tuose atsakymuose, kol pagaliau suvokė paprastą tiesą: tai vaiko, mokinio, klaidingai spėjusio uždavinių atsakymai! Iš pradžių sureikšminę radinį, tyrinėtojai ilgai ėjo klystkeliais. Ar nėra panašiai ir su mūsų tyrinėjama senuoju menu?

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Šiuolaikinių didaktikų centras kartu su LR Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo plėtotės centru bei Vilniaus Simono Daukanto vidurine mokykla rengia mokslinę-praktinę konferenciją

„Skaitymas kaip socialinis įgūdis: tekstas ugdymo procese“

Konferencija vyks 2005 m. sausio 4–5 d. Vilniaus Simono Daukanto vidurinėje mokykloje, Naugarduko g. 7, Vilniuje.

Konferencijos tikslai:

apsvarstyti skaitymo vaidmenį dabarties visuomenės poreikių, ugdymo tikslų kaitos kontekste; išryškinti mokslininkų bei praktikų nustatytas su mokinių skaitymu bei teksto suvokimu susijusias problemas bei galimus sprendimo būdus; sudaryti gerosios patirties sklaidos galimybes; skatinti mokslinės ir praktinės edukologinės patirties sanglaudą.

Numatomos sekcijos:

Dalykinio-informacinio teksto suvokimas (darbo su dalykiniu tekstu ypatumai; dalykinio teksto suvokimo strategijos; vadovėlio teksto ypatumai ir pan.);

Grožinio teksto skaitytojo ugdymas (klasė ir mokykla kaip skaitytojų bendruomenės; motyvavimo skaityti ir reflektuoti būdai; tekstų suvokimo strategijos; tekstų atrankos problemos pan.);

Šiuolaikinės technologijos ir skaitymas (vizualinė kultūra ir skaitymas; hiperteksto suvokimo ypatumai ir pan.);

Socialinė komunikacija (skaitymas kaip sėkmingos integracijos į visuomenę, gebėjimo mokytis visą gyvenimą prielaida; galimybių skaityti sudarymas kaip socialinės atskirties įveikos būdas ir pan.).

Sekcijos gali būti keičiamos, atsižvelgiant į pateiktų pranešimų temas ir problemas.

Dalyviai

Kviečiame dalyvauti bendrojo lavinimo mokyklų mokytojus, bibliotekininkus, socialinius pedagogus, aukštųjų mokyklų dėstytojus, švietimo dalykus kuruojančius savivaldybių specialistus.

Registracija

Visus, norinčius dalyvauti konferencijoje, prašome registruotis iki gruodžio 3 d. Registracijos anketą rasite adresu: www.daukanto.vilnius.lm.lt. Anketas prašytume siųsti el. paštu: rastine@daukanto.vilnius.lm.lt. Dėl registracijos galima teirautis telefonu: (8 ~ 5) 233 14 88.

Pranešimai

Visus, norinčius skaityti pranešimus, prašome siųsti pranešimų tekstus iki lapkričio 8 d. el. paštu: raimonda.jariene@spc.smm.lt. Pranešimų apimtis – iki 7 puslapių (tekstinis laukas – 16x25, šriftas – Times New Roman, šrifto dydis – 12, intervalas – 1,5.) Pirmenybė teikiama bendriems mokslininkų ir praktikų pranešimams bei pranešimams, pagrįstiems praktika. Apie kvietimą dalyvauti bus pranešta per mėnesį nuo pranešimo teksto pateikimo dienos. Pranešimų tekstai bus publikuojami atskiru leidiniu.

Konferencijos mokestis

Konferencijos mokestis – 30 Lt. Į mokestį įskaičiuota kava, konferencijos medžiaga, vardo kortelės, konferencijos dalyvio pažymėjimas.

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETO VANDENS ŪKIO INSTITUTAS

skelbia priėmimą
į technologijos mokslų (T 000);
aplinkos inžinerijos ir kraštotvarkos (04 T) krypties doktorantūrą.

Priėmimo į doktorantūrą konkurse gali dalyvauti asmenys, turintys kvalifikacinį magistro laipsnį ar jam prilygstantį aukštąjį išsilavinimą.

Pretendentai turi pateikti:

- instituto direktoriaus vardu prašymą dalyvauti doktorantūros konkurse;
- magistro arba vienpakopio aukštojo mokslo baigimo diplomą su priedu prie diplomo (originalus ir kopijas, originalai gražinami);
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- gyvenimo aprašymą;
- mokslo darbų sąrašą ir darbų atspaudus arba mokslinį referatą, kurio temą gali pasiūlyti atitinkamas Instituto mokslinis padalinys;
- tris nuotraukas dokumentams (3x4 cm);
- sveikatos pažymą (forma Nr. 086a);
- socialinio draudimo pažymėjimo kopiją.

Dokumentai priimami Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio institute iki 2004 m. gruodžio 25 d.

Adresas: LŽŪU Vandens ūkio institutas, Parko g. 6, LT-58102 Vilainiai, Kėdainių r. telefonas: (8 ~ 347) 68 100, faksas: (8 ~ 347) 68 105, el. paštas: v.morkunas@water.omnitel.net

Direktorius

Lietuvoje minimas Sergejus Kovaliovas

Iškart po Vėlinių lapkričio 3 d. Genocido aukų muziejuje vyko prisiminimo vakaras, skirtas žymaus disidento, kovotojo už laisvę ir demokratiją Sergejaus Kovaliovo teismo procesui Vilniuje prisiminti. Sovietinis saugumas S. Kovaliovą suėmė 1974 m. gruodžio 23 d., gruodžio 27 d. jau buvo atvežtas į Vilniaus KGB rūšį ir pradėtas tardyti, o 1975 m. gruodį prasidėjo jo teismas. Kitamet bus minima 30 metų šio teismo proceso sukaktis.

Medžiaga kovų už laisvę istorijai

Genocido aukų muziejuje saugomos 9 garso juostos, į kurias buvo įrašytas S. Kovaliovo teismo procesas. Klausantis teismo garsinių įrašų, žiūrint kitą vaizdo medžiagą, norėta pažadinti ir vakaro dalyvių prisiminimus. Juos filmavo Dalius Žygelis, kuris kone dešimtmetį fiksuoja tremties ir partizaninio judėjimo dalyvių prisiminimus bei liudijimus. Ši medžiaga taip pat saugoma muziejuje ir ateityje tyrinėtojams bus labai naudinga.

Kaip teigia Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) generalinė direktorė Dalia Kuodytė, daugelis labai svarbių dalykų lieka tarsi gyvenimo paraštėse: dulka archyvuose ar knygų lentynose, nors greta dar yra gyvi žmonės, kurie apie tuos netolimos praeities įvykius galėtų papasakoti labai daug naujų ir plačiai visuomenei beveik nežinomų dalykų. Pagaliau juk ir tuos pačius įvykius galima vertinti labai įvairiai ir net skirtingai. Tad kol gyvi tų įvykių liudininkai ar net tiesioginiai dalyviai, pats laikas fiksuoti jų prisiminimus, juos palikti būsimiems tyrinėtojams.

Genocido aukų muziejuje sukauptas didelis vaizdo, kino ir foto medžiagos fondas. Dalis medžiagos nėra identifiukuota, KGB darytose nuotraukose daugelio žmonių iki šiol nepavyko atpažinti, kartais sunku pasakyti, kur ir kas buvo nufotografuota. Turima KGB filmuotos medžiagos, kino juostų ir vaizdo medžiagos, kuri, deja, yra gana prastos kokybės. Muziejuje saugoma ir nežinia iš kur čia atsiradusi medžiaga apie įvairius Sąjūdžio renginius. Tai svarbi už savo laisvę kovojusios tautos istorijos dalis, o kol gyvi daugelio tų įvykių dalyviai, reikia jų žiniomis pasinaudoti, bent jau užfiksuoti prisiminimus. Tai daryti padės ir nuo šiol vyksiantys prisiminimų vakarai. Bent jau to siekia organizatoriai.

Atsiprašė rusų tautos vardu

Sergejus Kovaliovas – Lietuvos bičiulis iš didžiosios raidės. Tai jis per tarptautinį antikomunistinį kongresą *Komunizmo nusikaltimų vertinimas*, vykusį 2000 m. birželio 12–14 d. Vilniuje, atsiprašė lietuvių tautos už tai, kad rusai buvo pakantūs komunizmui ir okupavo Baltijos šalis. Nors rusas S. Kovaliovas čia buvo mažiausiai kuo nors dėtas. Šis atsiprašymo žodis S. Kovaliovo bičiulių širdyse ir istorijoje visuomet išliks. Nors labai plačiai jis nenuskambėjo. Galbūt Lietuvos politikai ir žiniask-

Kauno arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ, buvęs disidentas monsinjoras Alfonsas Svarinskas, LGGRTC generalinė direktorė Dalia Kuodytė, Genocido aukų muziejaus direktorius Eugenijus Peikštenis ir LGGRTC Archyvinio vadyno skyriaus vedėja Birutė Burauskaitė

laida nesugebėjo įvertinti šio atsiprašymo reikšmės.

Keletas sykščių biografijos faktų. S. Kovaliovas gimė 1930 metais. Biologijos mokslų daktaras, vienas artimiausių akademiko Andrejaus Sacharovo įkurto Pilietinėms teisėms ginti komiteto narys, vienas žymiausių kovotojų už žmogaus laisvę ir demokratiją Tarybų Sąjungoje. Palaikė ryšius su Lietuvos žmogaus teisių gynėjais, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* leidėjais ir platintojais. Pajutęs, kad gali būti suimtas, ryšius su *Kronikos* platintojais iš Lietuvos S. Kovaliovas perleido Aleksandrui Lavutui ir Tatjanai Velikanovai. Netrukus, 1974 m. pabaigoje, Maskvoje S. Kovaliovas buvo suimtas už sovietinės santvarkos kritiką, kalintas ir nuteistas: 7 metus praleido darbo stovykloje, 3 metus – tremtyje. Atgavo laisvę 1984 metais. Į Maskvą jam leista grįžti tik 1987 metais. Nuo 1990 m. kelis kartus buvo rinktas į Rusijos Dūmą. 1993 m. Dūma jį išrinko valstybės ombudsmenu. Kadangi 1994–1995 m. principingai kritikavo Rusijos sprendimą užpulti Čečėniją, minėtų pareigų neteko. 1999 m. vėl buvo išrinktas Dūmos nariu.

Bijota garsaus politinio rezonanso

Didis humanistas ir žmogaus teisių gynėjas S. Kovaliovas savo paties gyvenimu įrodė, ką gali asmenybė net ir totalitarinio režimo sąlygomis.

Pasirodo, įmanoma atsispirti net prieš išstobulintą valstybės represijų sistemą. Tarp daugelio kaltinimų, kurie buvo inkriminuojami S. Kovaliovui, ne paskutinė vieta teko *Einamųjų įvykių kronikai*. Leidinį redagavo S. Kovaliovas. *Einamųjų įvykių kronika* nuo 1972 m., t. y. Nr. 27, buvo sustabdyta suėmus daugelį disidentų ir sovietų valdžiai terorizuojant jų artimuosius. Tačiau medžiaga buvo kaupiama. 1974 m. gegužę S. Kovaliovas kartu su T. Velikanova ir Tatjana Chodorovič paskelbė, kad imasi atsakomybės ir atnaujina *Einamųjų įvykių kronikos* leidimą. Iki 1974 m. rudens jie išleido 28, 29 ir 30 numerius. KGB įsiuto, S. Kovaliovas buvo suimtas. Darbą tęsė T. Velikanova ir A. Lavutas, kol taip pat buvo suimti atitinkamai 1979 m. ir 1980 m. Nemažai medžiagos šiame leidinyje buvo spausdinama ir iš Lietuvos. Daug pagrindinės veiklos ryšių S. Kovaliovo siejo su Vilniaus disidentais, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* leidėjais ir platintojais. Tai ir buvo formalus pagrindas S. Kovaliova teisti ne Maskvoje, kur jis buvo suimtas, bet Vilniuje. Taip siekta sumenkinti paties teismo proceso reikšmę, sudarant dirbtinių sunkumų norintiems dalyvauti užsienio žurnalistams ir Rusijos disidentams. Bijota didelio politinio rezonanso, kuris tikrai būtų kilęs, jei procesas vyktų Maskvoje.

Nepaisant visų KGB tarnybų priemonių, šantažo ir provokacijų (kelios disidentės milicijos buvo su-

laikytos Maskvos geležinkelio stotyje), į Vilnių dalyvauti bičiulio teismo procese atvyko žymiausi Maskvos ir Leningrado disidentai, tarp kurių buvo ir akademikas A. Sacharovas. Nors teismas buvo atviras, į teismo salę niekas, nei jie, nei Lietuvos disidentai, įleisti nebuvo.

Per katalikų kunigus užmegzti ryšiai

Pasak S. Kovaliovo bendražygio A. Lavuto, kurio vaizdo pašnekesys su Birute Burauskaite, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Archyvinio vadyno skyriaus vedėja, buvo parodytas prisiminimų vakare, S. Kovaliovo ryšiai su Lietuvos disidentais užsimezgė 1973 metais. Jiems pradžią davė S. Kovaliovo ir Arimanto Raškinio pažintis. Pastarasis ir suvedė lietuvių kunigus su S. Kovaliovu. Daugiausia jie buvo palaikomi per katalikų kunigus – Sigitą Tamkevičių SJ, Juozą Zdebskį ir kitus, kurie leido ir platino *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką*. Buvo svarbu, kad *Kronika* patektų į užsienį ir pasklistų pasaulyje, nes jos egzempliorių buvo nedaug, dauginti stigo galimybių, be to, su kiekvienu egzemplioriumi didėjo pavojus įkliūti KGB. Štai čia lietuviams ir labai padėti galėjo Rusijos disidentai bei žmogaus teisių gynėjai, kuriuos taip pat domino sąjunginėse respublikose vykę nacionaliniai judėjimai.

Kunigai S. Tamkevičius SJ ir J. Zdebskis nuolat atvažiuodavo į

Maskvą su parengtais naujais *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* numeriais, susitikdavo su bendraminčiais, gaudavo iš jų rusų pagrindžio leidinių. Didžioji *Kronikos* medžiagos dalis Maskvoje buvo verčiama į rusų kalbą, buvo sudaromi tekstai ir spausdinami Maskvoje leidžiamoje *Einamųjų įvykių kronikoje*. Jos vienas redaktorių buvo rusų disidentas biologijos daktaras Sergejus Kovaliovas, Andriejaus Sacharovo, Valerijaus Čalidžės ir Andrejaus Tverdochlebovo įkurto Žmogaus teisėms ginti komiteto narys, taip pat nuo 1969 m. Inicijatyvinės žmogaus teisių gynimo SSRS grupės narys, kuri, tarp kitko, niekada nenutraukė savo veiklos. Visa, kas Maskvoje buvo gaunama iš Lietuvos, slaptais būdais buvo siunčiama į užsienį, į Čikagoje leistą Amerikos lietuvių laikraštį *Draugas*. Talkino užsienio žurnalistai, kai kurie JAV ambasados darbuotojai. *Kronika* pasiekdavo ir Romą. Taigi Lietuvos laisvės siekis, prieš Katalikų bažnyčią ir lietuvių tautą nukreiptos represijos beveik nuolat buvo žinomos pasauliui.

Užtventki upės nepavyko

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos dauginimas ir sklaidimas totalitarinėje valstybėje buvo vertinami kaip priešvalstybiniai nusikaltimai (68 ir 70 RTFSR Baudžiamojo kodekso straipsniai).

1974 m. Lietuvoje buvo suimti 7 asmenys, tarp jų ir Nijolė Sadūnaitė. Buvo persekiojami žmogaus teisių gynėjai Antanas Terleckas, Mindaugas Tomonis, Viktoras Petkus ir daugelis kitų.

Kad ir kaip siekė sovietinio režimo tarnai, S. Kovaliovo teismo proceso Vilniuje, teisingiau teismo farso, taip ir nepavyko paversti tik vietinės reikšmės įvykiu. Nepaisant saugumo tarnybų pastangų ir net provokacijų prieš disidentus, į Vilnių iš Maskvos sugebėjo atvažiuoti net apie 20 asmenų. Kai kurios saugumiečių pastangos jiems neleisti atvykti į Vilnių šiandien gali atrodyti net juokingos. Antai T. Velikanova Maskvoje buvo sulaikyta, nuvesta į milicijos skyrių, kur jai buvo pareikšta, kad jos rankinė labai panaši į pavogtąją, kurios ieškanti milicija... Buvo „aiškina-masi“ tris valandas, kol traukinys Maskva-Vilnius išvažiavo. Panašių didesnių ar mažesnių provokacijų Helsinkio grupės nariai galėtų priminti dešimtis, o gal net šimtus.

LGGRTC darbuotojos Vida Vosyliūtė ir Regina Dževeckaitė, buvę politiniai kaliniai ir disidentai Stasys Stunguryš (antroje eilėje), Jonas Volungevičius ir Antanas Terleckas su žmona Elena; kairėje antroje eilėje – teisininkas ir istorikas Bernardas Gallius

Lietuvoje minimas Sergejus Kovaliovas

Atkelta iš 11 p.

Istoriškai atgyvenusio režimo uolūs tarnautojai dar stengėsi sulaukti nesustabdomai tolyn bėgantį laiką. Kaip ir visada tokiais atvejais, tos pastangos atrodė neadekvačios daugelio žmonių ir visuomenės nuotakoms – iš esmės tai buvo konvulsijų ir didžiulių vidinių prieštaravimų draskomos sistemos, dar ne visai praradusios savo galias, pastangos sustabdyti istorijos žingsnius. Beviltiškos pasmerktųjų pastangos. Tačiau pavienėms asmenybėms, kurios ryžosi kautis su agonijoje esančia totalitarinės valstybės prievartos sistema, ta kova reikalavo didžiulės jėgų įtampos, sugebėjimo dėl visuomenės interesų aukoti savo gerovę. Mus žavi šių žmonių idealizmas, sugebėjimas mąstyti dorovinėmis kategorijomis.

Vietoj Nobelio taikos premijos – teismo procesas Vilniuje

Kaip vyko S. Kovaliovo teismo procesas Vilniuje? Sužinoję, kad atvyko A. Sacharovas, kai kurie vilniečiai ateidavo specialiai jį pamatyti. Tai buvo labai stipri disidentų veiklos agitacija, nes tuo pačiu metu Osle A. Sacharovui turėjo būti įteikta Nobelio taikos premija. Pasaulio televizijos ir radijo stotys pranešė, kad A. Sacharovas premijos pats negali priimti, nes dalyvauja žmogaus teisių gynėjo S. Kovaliovo teismo procese Vilniuje.

Čia, Vilniuje, su Lietuvos žmogaus teisių gynėjais A. Sacharovas per radiją klausėsi ir transliacijos iš Oslo, kur jam paskirtoji Nobelio taikos premija buvo įteikta jo žmonai Jelenai Boner.

Beveik metus tardytas S. Kovaliovas neatsakinėjo į tardytojo klausimus, nors kartais ir paaiškino, kodėl laikosi tokios principingos pozicijos. Išdėstydavo savo nuomonę tik tada, kai matydavo, kad tardytojas akivaizdžiai klysta, nežino vieno ar kito disidentams akivaizdžaus dalyko. Išgirdęs iškreiptą organizacijos *Tarptautinė amnestija* (*Amnesty International*) vertinimą, S. Kovaliovas parašė išsamų straipsnį apie jos veiklą ir tikslus. Jam visose aplinkybėse svarbu buvo tiesa.

Vilniuje S. Kovaliovas buvo nuteistas 7 metams griežtojo režimo lagerio ir 3 metų tremties bausme. Bausmę atlikęs, į Maskvą grįžo tik 1987 metais.

Pirmas susitikimas su S. Kovaliovu

Arkivyskupas S. Tamkevičius prisiminė savo pirmą 1973 m. kelionę į Maskvą, važiuo kartu su kun. J. Zdebskiu. Šis pažinojo kauniečių Arimantą Raškinį, kuris buvo studijavęs Maskvoje ir pažinojo Sergejų Kovaliovą. *Kronikos* redakcijai pasiekė žinia, kad per jį būtų galima paskleisti *Kroniką* ir Vakarų šalyse.

Pirmoje kelionėje imtasi ypatingų atsargumo priemonių. Arkivyskupas tvirtina neprisimenąs, kuris tai buvo *Kronikos* numeris. Buvo padaręs jo mikrofilmą ir įmontavęs į rankinio projektoriaus elementą. Kiti du elementai buvo normalūs, tad projektorius švietė.

Kažkuriame Maskvos butų lietuvių susitikime su S. Kovaliovu, pasikeitė informacija: kas vyksta Lietuvoje ir kas Maskvoje. Įteikė S. Kovalioviui projektorius, paaiškino, kuriame ele-

mente yra mikrofilmas. S. Kovaliovas išreiškė pageidavimą, jei galima, kitą kartą *Kronikos* numerį atvežti ir paprastu pavidalu. Mat tada jos medžiagą būtų patogiau panaudoti Maskvoje leidžiamai *Einamųjų įvykių kronikai*.

Atsargūs ir neatsargūs tuo pačiu metu

Vėliau į Maskvą būdavo vežami du *Kronikos* egzemplioriai: vienas perduodamas į Vakarų, o kitas likdavo maskviečiams, kurie išsiversdavo į rusų kalbą ir panaudodavo savo leidiniui. Deja, po kelių tokių susitikimų S. Kovaliovas 1974 m. pabaigoje buvo areštuotas. Lietuvoje dirbantiems *Kronikos* leidėjams atrodė, kad maskviečiai disidentai buvo ir atsargūs, ir neatsargūs. Arkivyskupo S. Tamkevičiaus atmintyje liko kad ir toks epizodas: jam atvykus į Maskvą ir apsilankius V. Lenino prospekte esančiame bute, sutartu laiku S. Kovaliovo ten nerado. Gal šis buvo pamiršęs apie sutartą susitikimą. S. Tamkevičius labai nustebė, kai buto šeimininkas tuojau pat susuko telefono numerį, paskambino S. Kovalioviui ir pasakė, kad iš Lietuvos atvažiuo svečių... *Viešpatėliau, prasti reikalai*, – pagalvojo S. Tamkevičius.

Dabar pasakodamas linksmai juokėsi, bet tada tikriausiai šurpuliškai per kūną bėgiojo. Prisimena, kaip S. Kovaliovas tuojau pat atvyko, atsiprašė. Ko gero, tai buvo vienintelis toks neatsargus susitikimas. Tačiau tokie atvejai sovietiniam saugumui galėjo duoti nemažai informacijos.

Vėliau tie susitikimai su S. Kovaliovu būdavo labai tikslūs. Paprastai iškart būdavo numatomi ir būsimi susitikimai – kai išeis kitas *Kronikos* numeris. S. Tamkevičius stengdavosi bent prieš savaitę iki susitikimo parengti numerį – dėl visa ko.

Kaip keliaudavo į Maskvą

Iš Vilniaus į Maskvos traukinį nesėdavo. Vykdavo į Kaliningrado kraštą arba Minską. Igliaukos klebonas buvo kun. Alfonsas Svarinskas, kurio S. Tamkevičius ir paprašė pamėgti į Minsko kelią. Šis pavėžino už Vilniaus, paskui teko „balsuoti“ pakeleivinas mašinas. Taip nuvažiuodavo į Minską, pirkdavo bilietą į Maskvą ir išlipdavo Maskvos Baltarusijos geležinkelio stotyje.

Į vieną butų tiksliai sutartu laiku ateidavo S. Kovaliovas, paskui – jį pakeitęs A. Lavutas. Su šiuo nuostabiu žmogumi, drąsiu ir paprastu, kaip reikėtų, S. Tamkevičiui teko daugiausia bendrauti. Taip tęsėsi iki jo arešto 1980 m. Vėliau palaikyti ryšius buvo vis sunkiau, nes daug disidentų buvo suimta. Teko mąstyti, kaip *Kroniką* į Vakarų perduoti kitais keliais.

Apvaizda lėmė, kad sunkėjant palaikyti šiuos ryšius per Maskvą, vis daugiau lietuvių iš Vakarų ėmė vykti į Lietuvą. Galėjo būti tik Vilniuje, ne kiekvienas per „geležinę uždangą“ sutikdavo net ir mikrofilmą pervežti, nes tai buvo pavojinga. Mažiausiai rizikos buvo kunigams ir vienuolėms, nes jie neturi šeimos. Įklivę kentėtų tik jie patys, o ne šeimos nariai.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Knygos, kurios nedulkės

Zenono Ripinskio nuotrauka

Šiaulių universiteto bibliotekoje eksponuojamos prof. Jono Račkausko atsiųstos knygos

Šių metų gegužės 26 d. Šiaulių universiteto Senato posėdyje Čikagos Lituanistikos tyrimo ir studijų centro vadovui profesorius Jonui Račkauskui buvo suteiktas Šiaulių universiteto garbės daktaro vardas. Šis išeivis ir anksčiau Šiaulių universiteto bibliotekai yra dovanojęs knygų, tačiau šiuo metu jau galioja sutartis, pagal kurią profesorius įsipareigoja nuolat remti Universiteto biblioteką. Beje, sutartis ne vienašalė, Šiaulių universiteto biblioteka taip pat pagal išgales gausins minėto centro biblioteką, siųs Šiauliuose spausdintų leidinių.

Prieš porą savaičių Šiaulių universitetą pasiekė didžiausia knygų siunta. Jos laukta kiek nekantriai, mat apie pusantro mėnesio šis lobis buvo užstrigęs Klaipėdos muitinės sandėliuose. Kadangi siunta buvo skirta ne tik šiauliečiams, bet ir Nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, valdininkai užtruko tikslindamiesi ir aiškindamiesi. Iki Šiaulių atkeliavo net 68 dėžės knygų, iš viso apie 2 tūkst. egzempliorių. Tiek knygų vienu metu Šiaulių universiteto biblioteka niekada nėra gavusi!

Bibliotekininkės suskubo organizuoti dovanotųjų knygų parodą, kad Universiteto bendruomenė kuo greičiau sužinotų, kokiais leidiniais praturtėjo biblioteka. Parodoje – 1250 knygų. Anot Šiaulių universiteto bibliotekos direktorės Loretos Burbaitės, 80 proc. atsiųstų knygų biblioteka jau turi (iš kitų išeivių siuntų, privačių kolekcijų). Tačiau kiekvienai bibliotekai labai pravartu turėti to paties pavadinimo, bet kito leidimo knygą. Bus papildyti ir keliais tomis išėjusių knygų komplektai. Po pradinės apžiūros kol kas seniausia siuntos knyga datuojama 1900 metais. Vadinasi, bus papildytas bibliotekos retųjų spaudinių skyrius, kuriame dabar yra apie 1 tūkst. leidinių.

Ne visos knygos leistos JAV, yra ir iš Australijos, Vokietijos. Universitetui atsiųsti ir padauginti Lituanistikos tyrimo ir studijų centro archy-

vo egzemplioriai. Beje, pagal sutartį numatoma, kad tos knygos, kurių Šiaulių universiteto bibliotekoje yra pakankamai arba jei jos neatitinka bibliotekos profilio, gali būti padovanotos studentams arba kitoms bibliotekoms. Knyga neturi dulkėti lentynoje.

Kas traukia šiandien bibliotekininko, o rytoj – eilinio skaitytojo akį? Įdomūs išeivių lietuvių istoriniai leidiniai: kiek kitoks žvilgsnis į prieškarinę Lietuvą, karo pradžią, kolektyvaciją, trėmimus. Beje, Šiaulių universiteto biblioteką pasiekė ir JAV 1951–1956 m. eję bukletai, kuriuose pristatoma, ką tenyščiai lietuviai darė, kad būtų atgauta Lietuvos nepriklausomybė, kaip prašę JAV vyriausybės paramos savo šaliai. Lietuviai anapus geležinės uždangos ne tik kūrė savąją grožinę literatūrą. Jie vertė ir leido pasaulinės literatūros klasika, nebuvo abejingi sovietinio laikotarpio kūrybai. Humanitarus pradžiu gins profesoriaus Prano Skardžiaus, taip pat šveicarų kalbininko Alfredo Seno kalbiniai darbai. Bus papildyti periodinių leidinių komplektai (*Metmenys*, *Pradalgės*). Siuntoje gausu meno leidinių. Įdomūs emigracijoje vykusių parodų katalogai. Ypač didelė garsaus išeivijos fotomenininko Algimanto Kezio albumų kolekcija. Kai kurie egzemplioriai dar leidyklos pakuočioje, nors knyga jau skaičiuoja ne pirmą dešimtmetį.

Bibliotekos direktorė Loreta Burbaitė kai kurias šios siuntos knygas prisimena kaip sovietmečiu draustas ir vadintas specialiaja literatūra. Anuomet panašios knygos Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje buvo laikomos už grotų ir mokslininkams prieinamos tik su specialiais leidimais. Tai, prie ko ji, tuometinė studentė praktikantė, vos prisilietė, šiandien prieinama kiekvienam Lietuvos skaitytojui. Sulaukus šios dovanos, Šiaulių universiteto bendruomenei labai sutrumpejo kelias iki lietuvių išeivių knygų.

Rasa Dumčiūtė

KVIEČIAME Į KONFERENCIJĄ

Vilniaus žinios – lyg stebuklinga pašvaistė...
(G. Petkevičiūtė-Bitė)
Pirmajam lietuviškam dienraščiui – 100 metų

Šią lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečiui skirtą konferenciją rengia Vilniaus miesto savivaldybė ir Viešoji įstaiga *Vilniešių kolegija*.

Ji vyks 2004 m. gruodžio 1 d. Vilniaus Rotušės salėje (Didžioji g. 31). Pradžią 11 val.

Bus perskaityti pranešimai:

Petras Vileišis – *Vilniaus žinių* steigėjas, leidėjas ir redaktorius,
Vilniaus žinios ir Didysis Vilniaus Seimas,
Vilniaus žinios ir bendrinės lietuvių kalbos plėtra,
Grožinė kūryba *Vilniaus žiniose*,
Tautinės mokyklos idėjos *Vilniaus žiniose*,
Vilniaus žinių struktūros ir tematikos sąsajos,
Vilniaus žinių redakcinis kolektyvas,
Petro Vileišio etikos principai.

Konferencijos metu veiks *Vilniaus žinių* ekspozicija, kurią rengia Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas.

Organizatoriai

VILNIAUS UNIVERSITETO ONKOLOGIJOS INSTITUTAS

koreguoja skelbimo turinį, kuris buvo atspausdintas *Mokslo Lietuvoje* 2004 m. spalio 7–20 d. Nr.17(307).

Vietoj „Kruties ligų chirurgijos ir onkologijos skyrius – skyriaus vedėjo (onkologo chirurgo) – vyresniojo mokslo darbuotojo“ turi būti:

„Kruties ligų chirurgijos ir onkologijos skyrius – skyriaus vedėjo (onkologo chirurgo) – vyresniojo mokslo darbuotojo“.

Direktorius

Ainus mums priartinęs prie Lietuvos (3)

Bronislovo Pilsudskio nufotografuoti ainai iš Seraroko kaimo Sachaline

Tęsinys, pradžia Nr. 18

Reiškėsi mokslinėje spauzoje

Bronislovo Pilsudskio, jau kaip profesionalaus etnologijos ir antropologijos tyrinėtojo, veikla išliko daugelyje jo paliktų darbų. Jo parašytos studijos ir straipsniai buvo išspausdinti labai solidžiuose Rusijos ir kitų šalių moksliniuose leidiniuose bei žurnaluose: *Anthropos*, *Globus*, *Revue d'Ethnographie et de Sociologie*, *Bulletin et Memoires de la Société d'Anthropologie*, *Folk-Lore* ir *American Folklore Journal*. Suprantama, šie straipsniai parašyti anglų, prancūzų, rusų kalbomis. Primsime ir B. Pilsudskio straipsnį apie ainus, išspausdintą Rusijoje išleistoje *Brockhauso enciklopedijoje*.

B. Pilsudskio triūsas neliko nepastebėtas: jis buvo apdovanotas Rusijos geografijos draugijos medaliu, jo pavardę gerai žino etnografai ir antropologai.

Nepamiršo B. Pilsudskis ir Lenkijos žurnalų, į kuriuos siuntė savo straipsnius. Vienas tokių žurnalų – *Ludzie* (Žmonės). Bendradarbiavo su Lenkijos mokslų akademijos (Polska Akademia Umiejętności – taip ji buvo vadinama iki 1951 m.) leidyklomis. Pažymėtina, kad kai kurie straipsniai iš jo rankraščių buvo išspausdinti jau po B. Pilsudskio mirties.

Drobėje įamžino dailininkas Adomas Varnas

Kaip toliau klostėsi mūsų kraštiečio likimas? Pabėgęs per Japoniją ir JAV, B. Pilsudskis 1906 m. apsigyveno Galicijoje, kuri priklausė Austrijos-Vengrijos imperijai. Daug keliavo po Europą, tačiau rimtai mokslinę veiklą užsiimti galimybės neturėjo. Iš Tolumų Rytų atsivežtas kolekcijas jam pavyko perduoti kai kuriems muziejams ir mokslinėms įstaigoms, kai kurios kolekcijos ten saugomos iki šiol.

Galicijoje, o jei tiksliau – Zakopanėje, B. Pilsudskį, pasipuošęs apeiginiais iš Tolumų Rytų atsivežtais kažkurios tautelės drabužiais, nutapė dailininkas Adomas Varnas. Kaip teigia menotyrininkė Zita Žemaitytė knygoje *Adomas Varnas. Gyvenimas ir kūryba* (66 p.), Zakopanėje A. Varnas nutapė bene geriausių savo portretus. Vienas pirmųjų buvo B. Pilsudskio atvaizdas. *Portretas buvęs turtingo kolorito, kurį diktavo auksu siuvinėti ornamentuoti apeiginiai drabužiai. Tai davė stimulų dailininkui ieškoti šiltų ir šaltų tonų sąskambių, į kuriuos mokyklose nelabai kreipė dėmesio, akcentuoti formą, pabrėžti dekoratyvumą*, – rašo menotyrininkė.

A. Varno paveikslas *Bronislovo Pilsudskio portretas* 1912 m. gegužės 12 (25) d. eksponuotas Lietuvos dailės draugijos šeštojoje parodoje Vilniuje. Į ją A. Varnas atsiuntė 59 paveikslus, tarp jų – 9 portretus.

Vadovavo Karo aukoms Lietuvoje šelpti komitetui

Pirmojo pasaulinio karo metu B. Pilsudskis atsidūrė Šveicarijoje, dirbo Rappersvilio (Rappersville) lenkų muziejuje. 1915 m. pabaigoje Šveicarijos lietuviai įsteigė komitetą Karo aukoms Lietuvoje šelpti. Įdomu, kad to komiteto pirmininku buvo išrinktas B. Pilsudskis. Jo ramus būdas tam labai tiko, tuo labiau, kad B. Pilsudskis buvo nuosaikus Lietuvos ir Lenkijos unijos šalininkas, palankus lietuviams. Jis net mėgino komiteto posėdžiams pirmininkauti lietuviškai, stengėsi kiek galėdamas taikyti karštai diskutuojančius lenkus ir lietuvius. Už tai karštakošiai lenkai jo neglostė. Jis nusipelnė net „pamišusio litvomano“ pravardės. Labai greitai komitetas iširo, nes jo narių interesai, požiūris į Lietuvos ir Lenkijos, būsimųjų valstybių, kurių valstybingumą dar reikėjo iškovoti ir apginti, ateitį buvo labai skirtingi.

Kad buvo Lietuvai neabejingas, rodo ir 1916 m. prancūzų kalba parašyta studija *Lietuviški kryžiai* (*Les croix lithuaniennes*). Lenkų kalba ši studija, pavadinta *Kapliczki i krzyże przydrożne* (*Pakelės kopytėlės ir kryžiai*), išspausdinta 1922 metais.

Pakviestas į Paryžių, Sorbonos universitete B. Pilsudskis skaitė Rytų Azijos etnografijos kursą, tačiau laimės Prancūzijoje nerado. Jo sveikatos problemų vis daugėjo. 1918 m. gegužės 17 d. B. Pilsudskis nusiskandino Senoje. Taip baigėsi žemiškasis jo gyvenimo kelias.

Viena saugo B. Pilsudskio nuotraukų kolekciją

Tvaresnė pasirodė esanti atmintis apie B. Pilsudskio darbus. Antai Vienos etnografijos muziejuje yra 145 B. Pilsudskio nuotraukų kolekcija, kurią jis 1910 m. už 50 austriskų kronų pardavė muziejui. Sprendžiant iš muziejaus inventorinės knygos aprašo, tai Amūro žemupio goldų ir ulčių (olčių) bei Sachalino ainų, giliausių ir oročių nuotraukos. Tai ir etnografinio, ir antropologinio pobūdžio nuotraukos, iš kurių galima spręsti apie tų tautelių materialinę bei dvasinę kultūrą, gyvenimo būdą, kasdienius užsiėmimus, ritualus. Kai kuriose nuotraukose aini nufotografuoti iš priekio ir profilio, taigi antropologams tai turėtų būti išties vertingi vaizdo dokumentai.

Nemaža nuotraukų skirta ainų tradiciniams lokio ir lapės šventėms. Aina savo gentį kildino iš lokio giminės, lokys buvo jų totemas. Įgijęs didelį ainų tautelės žmonių pasitikėjimą, B. Pilsudskis dalyvaudavo tose šventėse ir šamanų ritualinėse apeigose ir įamžino jas nuotraukose. Apie tai mums primena ir nuotraukų pavadinimai: *Lokio narvas ir parengti papuošalai lokio šventei*, *Kalba lokiams*, *Sužeistas lokys rausia sniegą*, *Lokys iššoka iš narvo*, *Kova su lokiu, jo galvos ir*

Nukelta į 16 p.

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

praneša, kad 2004 m. gruodžio 20 d. 12 val. instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) AISTĖ VILKANAUŠKYTĖ gins daktaro disertaciją „NUO PQQ PRIKLAUSOMŲ ALKOHOLIO IR GLUKOZĖS DEHIDROGENAZIŲ VEIKIMAS BIOSENSORINĖSE SISTEMOSE“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Biochemijos mokslų krypties tarybos pirmininkas – prof. habil. dr. **Valdemaras RAZUMAS**, LMA narys korespondentas (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Nariai:
prof. dr. **Rimantas VENSKUTONIS** (Kauno technologijos universitetas, fiziniai mokslai, chemija, 03 P);
doc. habil. dr. **Vida MILDAŽIENĖ** (Vytauto Didžiojo universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04P);
prof. dr. **Vida KIRVELIENĖ** (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04P);
dr. **Žilvinas ANUSEVIČIUS** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04P).

Oponentai:
prof. habil. dr. **Aivaras KAREIVA** (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, chemija, 03 P);
prof. habil. dr. **Albertas MALINAUSKAS** (Chemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

2004 m. gruodžio 21 d. 10 val. instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) **AUŠRA IMBRASAITĖ** gins daktaro disertaciją „PROAPOPTOTINIŲ IR ANTIPOPTOTINIŲ SIGNALINIŲ KELIŲ TYRIMAS FORBOLIO ESTERIO TPA INDUKUOTOSE ŽMOGAUS PROMIELOCITINĖS LEUKEMIJOS HL60 LĄSTELĖSE“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Biochemijos mokslų krypties tarybos pirmininkas – dr. **Mindaugas VALIUS** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Nariai:
habil. dr. **Jonas JUREVIČIUS** (KMU Kardiologijos institutas, biomedicininiai mokslai, biofizika, 02 B);
habil. dr. **Narimantas ČĖNAS** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);
dr. **Genė BIZIULEVIČIENĖ** (VU Imunologijos institutas, biomedicininiai mokslai, biologija, 01 B);
dr. **Jūratė SAVICKIENĖ** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Oponentai:
prof. dr. **Vida KIRVELIENĖ** (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);
dr. **Vytenis Arvydas SKEBERDIS** (KMU Kardiologijos institutas, biomedicininiai mokslai, biofizika, 02 B).

2004 m. gruodžio 21 d. 12 val. instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) **AUGUSTAS PIVORIŪNAS** gins daktaro disertaciją „IVAIRIŲ SIGNALINIŲ KELIŲ ĮTAKA LĄSTELĖS CIKLO INHIBITORIAUS P21 EKSPRESIJAI ŽMOGAUS LEUKEMINIŲ LĄSTELIŲ DIFERENCIACIJOS METU“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Biochemijos mokslų krypties tarybos pirmininkas – habil. dr. **Narimantas ČĖNAS** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Nariai:
dr. **Kęstutis SUŽIEDĖLIS** (VU Onkologijos institutas, biomedicininiai mokslai, biologija, 01 B);
dr. **Juzefa AČAITĖ** (VU Imunologijos institutas; biomedicininiai mokslai, biologija, 01 B);
dr. **Irina BACHMATOVA** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);
dr. **Daiva BIRONAITĖ** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Oponentai:
doc. dr. **Laima IVANOVIENĖ** (Kauno medicinos universitetas, biomedicininiai mokslai, biologija, 01B);
dr. **Evaldas LIUTKEVIČIUS** (VU Imunologijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

2004 m. gruodžio 22 d. 11 val. instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) **LINA PIEŠINIENĖ** eksterne gins daktaro disertaciją „T4 GIMININGŲ BAKTERIOFAGŲ SEKAI SPECIFINĖ ENDORIBONUKLEAZĖ REGB“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Biochemijos mokslų krypties tarybos pirmininkas – habil. dr. **Kęstutis SASNAUSKAS**, LMA narys korespondentas (Biotechnologijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Nariai:
prof. habil. dr. **Benediktas JUODKA**, LMA akademikas (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04P);
prof. habil. dr. **Vladas Algirdas BUMELIS**, LMA narys korespondentas (UAB „SICOR Biotech“, fiziniai mokslai, chemija, 03 P);
prof. habil. dr. **Valdas LAURINAVIČIUS**, LMA narys ekspertas (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);
dr. **Rolandas MEŠKYS** (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Oponentai:
dr. **Edita SUŽIEDELIENĖ** (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04P);
dr. **Virginijus ŠIKŠNYS** (Biotechnologijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Disertacijas galima skaityti Vilniaus universiteto ir Biochemijos instituto bibliotekose.

Direktorius

Lapkričio 20 d. Lietuvos mokslų akademijos choras šventiniu koncertu paminės savo 35-erių metų kūrybinės veiklos sukaktį. Choro meno vadovas ir vyriausiasis dirigentas Vytautas Verseckas, chormeisterė-dirigentė Judita Taučaitė ir visi choro dainininkai maloniai kviečia ateiti į šventinį koncertą, kuris vyks Lietuvos mokslų akademijos didžiojoje salėje (Gedimino pr. 3, Vilnius). Koncerte dalyvaus Lietuvos scenos žvaigždės Judita Leitaitė ir Virgilijus Noreika.

Lietuvos mokslų akademijos mišrusis choras žymaus chorvedžio Vytauto Četkausko ir keletą dainos entuziastų pastangomis buvo įkurtas 1968 m. gruodį. Choro branduolį sudarė buvę Vilniaus universiteto dainų ir šokių ansamblio choro, kuriam vadovavo V. Četkauskas, dainininkai. Prie jų prisijungė nemažai Lietuvos mokslų akademijos darbuotojų, jų šeimų narių, aukštųjų mokyklų dėstytojų, kultūros ir švietimo darbuotojų.

Pirmasis koncertas surengtas 1969 m. kovo 6 d. Ši data ir laikoma choro gimimo diena. Choro meno vadovu ir vyriausiuoju dirigentu tapo jo įkūrėjas, žinomas Lietuvos chorvedys, vėliau – ir Lietuvos konservatorijos (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija) docentas V. Četkauskas. Jam padėjo chormeisteris Petras Bagdonavičius. Malonu pažymėti, kad chore dainavo ir choro tarybos nariu buvo išrinktas dabartinis Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akademikas Zenonas Rokus Rudzikas. Tarp choristų – ne vienas apgynęs disertaciją mokslininkas.

Vadovų entuziazmo ir įtempto darbo dėka jau po pusmečio anksčiau nie-

35-eri metai ant dainos sparnų

Lietuvos mokslų akademijos choras mini 35-erių metų kūrybinės veiklos sukaktį

1994 m. LMA choras šventė savo 25 metų jubiliejų; pirmoje eilėje centre: Mokslininkų rūmų direktorius Telesforas Urbaitis, akad. Algirdas Šileika, akad. Algirdas Gaižutis, choro koncertmeisterė ir dirigentė Judita Taučaitė, LMA prezidentas akad. Benediktas Juodka ir choro meno vadovas bei vyriausiasis dirigentas Vytautas Verseckas

kam nežinomas kolektyvas Vilniaus miesto chorų apžiūroje pelnė pirmą vietą. Gražaus laimėjimo paskatintas, 1969 m. birželio 20 d. choras surengė ataskaitinį koncertą vilniečiams. Jame skambėjo Juozo Gruodžio, Piotro Čaikovskio, Stanislovo Moniuškos ir kitų garsių kompozitorių kūriniai. Jaunam kolektyvui tai gana sudėtingas repertuaras. Jo atlikimas reikalauja ne tik gero pasirengimo. Būtina giliai suprasti

rimtą muziką. Neužmigęs ant laurų, choras toliau įtemptai dirbo ir 1970 m. Respublikinės dainų šventės konkurse pelnė geriausio Lietuvos mišriojo choro vardą.

Pripažinimas chorui atvėrė duris į daugelį prestižinių koncertinių dalių, jis buvo kviečiamas dalyvauti įvairiuose iškilminguose renginiuose. Dainavo Lietuvos filharmonijoje, Vilniaus arkikatedroje-bazilikoje, Vilniaus universiteto

didžiojoje salėje, Mokslininkų rūmuose, Lietuvos televizijoje ir kitur. Koncertuose skambėjo lietuvių ir kitų tautų liaudies dainos, originalūs lietuvių kompozitorių kūriniai, chorinės muzikos klasika: Antono Bruknerio *Ave Maria*, Jozefo Haidno oratorija *Pasaulio sutvėrimas*, Volfgango Amadėjaus Mocarto *Regina coeli*, Džoakino Rosinio, Franco Šuberto, B. Smetonos ir kitų kūriniai. Surengė koncertą kartu su Povelio Bekerio vadovaujamu simfoniniu orkestru *Vilnius*.

Choras ir toliau sunkiai dirbo, papildė repertuarą naujais kūriniais. Pradėjo koncertuoti ne tik Lietuvoje – dainavo Rygoje, Tūlino, Mažajoje Lietuvoje, Minske, Lvoje, Čekoslovakijoje (1976 m.), Vengrijoje (1983 m.), Lenkijoje (1988 m.), Vokietijoje (1989 m.), o atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę – Austrijoje, Italijoje, Vatikane, Ispanijoje, Švedijoje, Norvegijoje. Per 35-erius metus surengė 625 koncertus, vien tik šiais metais – 32.

Per netrumpą choro gyvavimo laikotarpį susiformavo gražios tradicijos: naujai priimtų choristų „egzaminai“ ir krikštynos, sveikinimai pirmojo koncerto, disertacijų gynimo, vestuvių, jubiliejų ir kitomis progomis. Tai paprastai vyksta iškilmingoje aplinkoje per koncertus. Kas dveji metai rengiami ataskaitos-rinkimų susirinkimai. Juose ne tik renkama nauja choro taryba, bet ir pagerbiami geriausiai repeticijas lanke choristai, jiems įteikiama kuklių suvenyrų. Susirinkimas baigiasi bendra vakarone, dainomis, šokiais ir žaidimais. Dažnai ta proga rengiami ir koncertai.

1994 m. V. Četkauskui dėl ligos pasitraukus iš meno vadovo pareigų, choro meno vadovu ir vyriausiuoju dirigentu tapo Vytautas Verseckas, o jam padėjo chormeisterė-dirigentė ir koncertmeisterė Judita Taučaitė. Jie savo nuoširdžiu darbu praturtino choro repertuarą naujais įdomiais kūriniais, atnešė jaunatviško polėkio. Organizuojuant choro koncertus, keliones, daug pastangų įdėjo ilgametis tarybos pirmininkas Vilius Maslauskas. Labai gražius choro drabužius tautiniais motyvais su-

kūrė choristė istorikė dr. Vida Kuliškauskienė.

Apie Lietuvos mokslų akademijos mišrųjį chorą muzikologai parašė nemažai pagyrimo žodžių. Teigiama, kad klausytojams patinka gražus vokalas, skambesio jėga, susiklausymas, meninė įtaiga ir panašiai. Nuo 1969 m. choras dalyvavo visose respublikinėse dainų šventėse, o respublikiniuose konkursuose pelnė laureatų, diplomantų vardus. 1981 m. tapo Stasio Šimkaus konkurso Klaipėdoje nugalėtoju. Sėkmingai dalyvavo Šiaurės ir Baltijos šalių chorų šventėse Latvijoje (1995 m.), Švedijoje (Gotlande, 1997 m.), Norvegijoje (1999 m.), Klaipėdoje (2002 m.).

Lietuvos mokslų akademijos choras, propaguodamas chorinę muziką, atlieka nemažą kultūrinį švietėjišką darbą. Daug koncertuoja bei gieda per mišias įvairiuose Lietuvos miestuose, ypač Vilniaus krašte. Choras lankėsi lietuviškose Baltarusijos gyvenvietėse, padėjo remontuoti Tolminkiemio bažnyčią ir kleboniją, aplankė visą Mažąją Lietuvą. 1988 m. choras vienas pirmųjų giedėjo lietuviškai Punsko (Lenkija) bažnyčioje ir surengė didelį koncertą Punsko licėjuje. Kolektyvas įdainavo įrašų Lietuvos radijuje ir televizijoje.

Per visą gyvavimo laikotarpį choras jautė nuoširdžią visų buvusių Lietuvos mokslų akademijos prezidentų, o ypač – pirmojo choro mecenato – akademiko Juozo Matulio globą. Nors ir buvo labai užimtas, jis rasdavo laiko ne tik apsilankyti mūsų koncertuose, bet ir lankydavosi vakaronėse, mėgo dainuoti.

Choras dėkingas Mokslų akademijos vadovybei, prezidentui akad. Z. R. Rudzikui, Mokslininkų rūmams (direktorė Aldona Daučiūnienė) už rūpestingą globą ir šiuo nelengvu mūsų valstybei laikotarpiu.

Pasitikdamas jubiliejų, Lietuvos mokslų akademijos choras ir jo vadovai kupini entuziazmo šią sukaktį paminėti gražiu koncertu. Visi mylintieji dainą kviečiami įsilieti į choro kolektyvą ir muzika praturtinti savo dvasinį gyvenimą.

Dr. Tamara Arnastauskienė

Pirmoji Mokslų akademijos choro taryba (1970–1973 m.). Centre choro meno vadovas ir vyr. dirigentas Vytautas Četkauskas, instrumentinio ansamblio vadovė Daiva Čičinskienė ir chormeisteris Petras Bagdonavičius; trečioje eilėje antras iš kairės – dabartinis LMA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas

Lietuvos atgimimo metais (1988 m.) LMA choras vienas pirmųjų Punsko bažnyčioje giedoję lietuviškai; po mišių ir koncerto bažnyčios šventoriuje jaudinančią padėkos kalbą sakė Punsko viršaitis Romas Vitkauskas; greta jo – choro meno vadovas Vytautas Četkauskas

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

skelbiami Mykolo Romerio universiteto rektoriaus rinkimai.

Prašymus ir reikalingus dokumentus iki gruodžio 13 d. pateikti Universiteto sekretoriui 204 kab., Ateities g. 20, Vilnius, tel. (8 ~5) 271 46 30.

Taryba

Jubiliejinė Liubomiro Kulvieco knyga

Liubomiras Kulviecas šv. Trejybės koledže 1991 m.

Izaoko Niutono mokslinės kūrybos įvertinimas Lietuvoje siejamas su Liubomiro Kulvieco moksliniais darbais.

2003 m. leidykla Mokslo aidai išleido jubiliejinę Liubomiro Kulvieco knygą *Fragments on History of Physics and Mathematics (Fizikos ir matematikos istorijos fragmentai)*. Keturi šios knygos straipsniai skirti didžiųjų klasiškų – Izaoko Niutono ir Alberto Einšteino – mokslinės kūrybos įvertinimui. L. Kulvieco straipsnis *Du nepastebėti I. Niutono mokslinės kūrybos aspektai* (1992 m.) skelbtas leidinyje anglų kalba *Pagreičio sistematizacija I. Niutono moksliniuose darbuose ir Apie greičio sąvokos apibrėžimą I. Niutono moksliniuose darbuose* (1992 m.) – rusų kalba, *Apie laiko sąvokos apibrėžimą A. Einšteino reliatyvumo teorijoje* (1994 m.) – vokiečių kalba. Toks leidinio daugiakalbiškumas leis su juo susipažinti daugiau mokslininkų taip pat ir Vakarų Europoje.

Apie I. Niutoną rašė matematikai, fizikai, filosofai, mokslo istorikai.

Galima teigti, kad nėra tokio as-

pekto, kuriuo nebūtų tyrinėtas I. Niutono mokslinis kūrybinis palikimas. Straipsnyje *Du nepastebėti I. Niutono mokslinės kūrybos aspektai* L. Kulviecas atkreipia dėmesį į du iki šiol dar nepastebėtus I. Niutono mokslinės kūrybos aspektus, susijusius su mechanikos istorija. Vienas jų – tai faktas, kad fundamentalioji kinematikos sąvoka *pagreitis* ir pats ją apibūdinantis terminas (*acceleratio*) buvo įtrauktį į mechaniką ne XIX a. viduryje, kaip iki šiol tvirtinama mechanikos istorijos veikaluose, bet XVIII a. septynišimtajais metais I. Niutono rankraštyje *Gravia in Trochoide Descendentia*, o vėliau – jo genialiajame veikalė *Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai (Principia)*.

Antras aspektas – tai aplinkybė, kad žymusis antrasis I. Niutono dėsnis (*Lex II*) yra teisingas teiginys *Principia* sistemoje tik tada, kai to dėsnio formuluojuose esantis terminas *vis mofrix impressa (veikiančioji varomoji jėga)* reiškia ne *iprastinę jėgą*, bet *jėgos impulsą*.

I. Niutono rankraštyje *Gravia in Trochoide Descendentia* neskelbtas ir mokslinei visuomenei liko nežinomas iki 1962 m. Tais metais R. ir M. Haliai Kembridže (Anglija), kartu su kitais neskelbtais I. Niutono moksliniais darbais, jį publikavo knygoje *Unpublished scientific papers of Isaac Newton (Neskelbti Izaoko Niutono moksliniai popieriai)*.

L. Kulvieco straipsnis *Pagreičio sistematizacija I. Niutono moksliniuose darbuose* skelbtas knygoje *Fizikos ir matematikos istorijos fragmentai* rusų kalba. Jis įtrauktas į Maskvos M. Lomonosovo universiteto fizikos ir matematikos istorijos disciplinų programą. 2003 m. paskelbtas testiniame Rusijos Mokslo Akademijos leidinyje *Fizikos ir mechanikos istorijos tyrimai*. Remdamasis gausia pasauline mokslinė literatūra, autorius straipsnyje parodė, kad pagreičio sąvokos conceptualinimas prasidėjo XIV a., ir šią sąvoką susistemino I. Niutonas XVII a. antroje pusėje.

Apibrėžti laiko sąvoką A. Einšteino reliatyvumo teorijoje skirtas L. Kulvieco straipsnis skelbtas jubiliejiname leidinyje vokiečių kalba. Kiekvienoje fizikinėje teorijoje yra tikslus ir adekvatus (laiko) trukmės sąvokos apibrėžimas – aksiominis ar neaksiominis – vienas sudėtingiausių šios teorijos klausimų. Iki šiol tik klasikinėje mechanikoje ši problema patenkinamai išspręsta. Tinkamai ją išspręsti kliudo antiikinę matematiką siekianti vadinamosios fizikinių dydžių aritmetizacijos (pitagorizacijos) paradigma t. y. fizikinių dydžių suliejimas su jų aritmetiniais ar geometriniais vaizdais.

Penkių dalių straipsnyje atskleidžiama šios paradigmos įtaka laiko sąvokos vertinimui visoje A. Einšteino reliatyvumo teorijoje, parodoma, kad, nepaisant nemažų paties A. Einšteino ir kai kurių jo pasekėjų pastangų, iki šiol dar nepavyko sukurti griežto reliatyvistinės laiko sąvokos apibrėžimo, tenkinančio apibrėžimų teorijos reikalavimus.

Donata Kulviecaitė,
Kęstutis Arlauskas

Rengiama Lietuvos aviatorių enciklopedija

Istorijos šaltiniai liudija, kad tarp lietuvių nuo seno būta žmonių, svajojusių pakilti į erdves, skraidyti ir mėginusių savo svajones įgyvendinti – kūrusių skraidymo aparatus. Tačiau sparčiausiai mokslo, technologijų ir oreivystės bei aviacijos raidos metais lietuvių tauta ir Lietuva buvo valdoma svetimųjų, persekiojama ir lietuviškas žodis, trukdyta lietuviams Rusijos imperijoje mokytis inžinerijos. Todėl daug kam galimybių kilti į erdves atsirado tik po Pirmojo pasaulinio karo, Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę. Jos metais buvo sukurtas ne tik karinė, bet ir civilinė, sportinė aviacija, išugdyta nemažai lakūnų, aviacijos konstruktorių, kitų specialistų, aviacijos šakų sportininkų, pelniusių pasaulinį pripažinimą.

Daugelis lietuvių mėgino įgyvendinti savo svajones apie erdves ir okupacijų metais, vienas kitas mūsų tautietis aviatorius pagarsėjo ir sovietinėje kariuomenėje. Būta lietuvių ir kitų valstybių aviacijos daliniuose. Daug įtakos okupuotos Lietuvos ekonomikai, techninės minties pažangai turė-

jo Vilniuje ir kitur veikusios aviacijos tarnybos, jų aviacinės technikos įmonės ir kita.

Tačiau laikas negailėstingai iš atminties ištrina daugelio aviatorių, prisidėjusių prie aviacijos pažangos ir Lietuvos stiprinimo, pavardes, jų nuveiktus darbus. Kita vertus, daug jaunųjų dabartinių aviatorių menkai žino ir suvokia, koks sunkus bei ilgas buvo kelias į erdves iki dabartinių technikos, technologijų ar aviacinio sporto pasiekimų.

Norėdamas prisidėti prie mūsų šalies aviatorių atminties išsaugojimo, Vilniaus Gedimino technikos universiteto A. Gustaičio aviacijos institutas ir to paties universiteto Mokslotyros centras ryžosi parengti daugiau kaip 1 tūkst. puslapių veikalą – Lietuvos aviatorių (oreivių, lakūnų, inžinierių, modeliotojų, visų aviacinių tarnybų, mokslo bei mokyimo institucijų specialistų, aviacijos sportininkų ir visų kitų, prisidėjusių prie aviacijos pažangos mūsų šalyje) enciklopediją nuo seniausių laikų iki šių dienų. Joje planuojama aprašyti vertų atminimo Lietuvos

aviatorių gyvenimą, jų nuopelnus oreivystei, aviacijai, ugdant meilę erdvėms, lietuvių projektuotus ir pastatytus skraidymo aparatus. Numatoma daug parašyti ir apie inžinerijos, technikos, aviacijos sportininkus, aviacinių tarnybų specialistus, kurie visuomenei ypač menkai žinomi, nors daugiausia kaip tik jie lemia skrydžių sėkmę.

Spalio 27 d. A. Gustaičio aviacijos institute vyko enciklopedijos rengimo iniciatyvinės grupės susirinkimas. Jame dalyvavo Jolanta Bartkienė (Civilinės aviacijos informacijos skyriaus vedėja), rašytoja Irena Jacevienė, dr. Algirdas Chaladauskas (bendrovės *Helisota* generalinio direktoriaus pavaduotojas), doc. Darius Ereminas (Aviacijos instituto technologijų katedros vedėjas), Saulius Lukšys (bendrovės *Avialita* generalinis direktorius), Mindaugas Ivanauskas (Vilniaus tarptautinio oro uosto generalinis direktorius, Lietuvos oro uostų asociacijos prezidentas), Algimantas Raščius (viešosios įmonės *Oro navigacija* generalinis direktorius) ir leidinio sumanytojai – Aviacijos instituto direktorius

Dažnesnės disertacijų kalbos klaidos (5)

Rūta Dadelienė. *Kineziterapijos poveikis žmonėms su nugaros smegenų pažeidimais po ligos hipodinamijos* (Vilniaus pedagoginis universitetas, 1999).

Pluoštelis taisytinų pasakymų

[...] *kuriuose būtų nagrinėjamas kineziterapijos priemonių taikymo efektyvumas* (= [...] kuriuose būtų nagrinėjamas kineziterapijos priemonių veiksmingumas), 1 p. *Priemonė* yra daiktas, įrankis, prietaisas, būdas, veiksmas kam nors įvykdyti. Tam tikromis priemonėmis naudojama, o ne taikoma. Autorės sakinyje *taikymo* visiškai nereikia. Suprantama, kad priemone nesinaudodamas, jos veiksmingumo nesuprasi.

[...] *jei žmonės [...] hipodinaminėje būklėje buvo neilgai* (= [...] jei žmonių hipodinaminė būklė trumpa), 1 p. Būsenai reikšti netinka vietininkas (*būklėje*). *Būklė* yra abstrakti sąvoka. Galima būti klasėje, salėje, miške, bet neįmanoma būti būklėje. Kas nors gali būti tam tikros būklės. Pvz.: Ligonis sunkios būklės (ne sunkioje būklėje).

[...] *buvo fiziniai* (= fiziškai) *aktyvūs*, 1 p. Prieveiksmių su priesaga -iniai (*fiziniai*) bendrinėje kalboje, galima sakyti, nėra. Vartotini prieveiksmiai su priesaga -iška (fiziškai). Pvz.: Psichiškai (ne psichiniai) nesveikas. Protiškai (ne protiniai) atsilikęs.

Visa tai sudaro [...] 152 p. (= iš viso yra 152 psl.), 2 p. *Sudaro* vartotina, kai yra aiškus sudarytojas. Pvz.: Sudarėme sutartį, sąlygas...

[...] *intensyvią* (= intensyviąją) *reabilitacijos programą* [...], 2 p. Terminams sudaryti, rūšiai, paskirčiai žymėti vartotinos būdvardžių ar neveikiamosios rūšies dalyvių įvardžiuotinės formos. Palyginkite: Aušinamoji, kreipiamoji sistema.

Fizinis darbingumas buvo nustatomas esant pulso dažniui 130 tv/min [...] (= buvo nustatomas, kai pulso dažnis), 4 p. Padalyvio esant negalima vartoti su naudininku (*dažniui*). Vietoj padalyvinės konstrukcijos (*esant pulso dažniui*), reikia vartoti šalutinį sakinį su jungtuku kai/jei (kai pulso dažnis).

[...] *judesių koordinacija* (= koordinavimas, judesių derinimas), 4 p. Veiksmai reikšti reikia vartoti priesagą -avimas (koordinavimas). Kas kita: *Man labai patiko dekoracijos*. Tarptautinį žodį *koordinacija* visiškai atitinka lietuviškas žodis *derinimas*.

Jeigu sveikų žmonių pečių sąnario lankstumas buvo „n“, tai I grupės tiriamųjų „m“ laipsnių [...] (= Sveikųjų buvo „n“, o tiriamųjų – „m“ laipsnių), 6 p. Jungtuką *jei/jeigu* vartoti, kai yra sąlyga. Pvz.: Jei galėsiu, ateisiu. Žinomam daiktui ar dalykui žymėti reikia vartoti įvardžiuotinę formą (sveikųjų).

prof. Jonas Stankūnas bei Mokslotyros centro direktorius doc. Algimantas Liekis.

Iniciatyvinė grupė nutarė kreiptis į visų aviacinių įmonių, klubų, kitų institucijų vadovus, visus tuos, kuriems rūpi išsaugoti „sparnuotų lietuvių“ atminimą bei Lietuvos mokslo ir technologijų pažangą. Kviečiame siūlyti enciklopedijos rengėjams pavardes žmonių, apie kuriuos reikėtų parašyti enciklopedijoje, atsiųsti ar enciklopedijos rengėjams perduoti duomenų apie juos, nuotraukų ar kitokių juos ar jų darbus atspindinčių iliustracijų. Taip pat kviečiame siūlyti specialistus, kurie galėtų vadovauti vienos ar kitos srities aviatorių vadyno, duomenų apie pavienius specialistus rinkimui, jų vertinimui, rašyti straipsnius, ar finansiskai paremti enciklopedijos leidimą.

Iniciatyvinė grupė išreiškė viltį, kad

Mūsų atlikti tyrimai parodė (= Mūsų tyrimai parodė), 8 p. Nereikia atlikti. Jei tyrimai parodė, jie negalėjo būti neatlikti.

[...] *įvairios apimties priemonėmis* (= įvairiomis, įvairaus masto priemonėmis), 11 p. *Apimtis* reiškia apibendrintą dydžio reikšmę. Vartotini konkretesni pasakymai: kiekis, dydis, mastas, suma... Pvz.: Didėja darbų mastas (ne apimtis).

[...] *veikiant aktyviomis kineziterapijos priemonėmis... gerėja* [...] (= aktyviųjų kineziterapijos priemonių veikimas gerina), 11 p. Padalyvio (veikiant) vartojimo klaida. Veikimas atsieta nuo gerėjimo. Norėta pasakyti, kad toleranciją (pakantą) gerina tų priemonių veikimas. Be to, ypatybei, rūšiai žymėti reikia vartoti įvardžiuotinę formą (aktyviųjų). Palyginkite: Anksstyvosios (ne ankstyvosios) bulvės, putlieji (ne putlūs) verpalai...

Tuo tarpu sveikų žmonių šis rodiklis padidėjo tik iki [...] (= o sveikųjų žmonių šis rodiklis), 9 p. Lyginimui vietoj *tuo tarpu* reikia vartoti jungtuką *o*. Kas kita: *Tuo tarpu, kai tu miegojai, sutvarkiau kambarius*.

[...] *kuriems buvo taikoma mažiau aktyvi kineziterapijos priemonių programa* (= su kuriais buvo dirbama pagal mažiau (ne tokią aktyvią) programą), 11 p. Programa ne taikoma, o pagal ją kas nors dirbama, atliekama. Geri posakiai: *Taikyti į bėgantį kiškį, Taikyti susipykusius kaimynus*.

[...] *dienos režime* (= režimu) [...], 3 p. Vietininko negalima vartoti veikimui ar būsenai reikšti. Reikia vartoti įnagininką (*režimu*).

Ieškokime gyvensnių pasakymų:

apimtis (= mastas, užmojis, dydis), pastoviai (= nuolat, dažnai, visą laiką), pilnai (= visiškai), ženkliai (= gerokai, kur kas, labai).

Vartokime lietuviškus žodžius:

Adaptacija (= prisitaikymas, prietaikymas), asociacija (= susivienijimas, sąjunga, draugija), efektyvumas (= veiksmingumas), koordinavimas (= derinimas), problemos (= reikalai, rūpesčiai, bėdos, dalykas), tolerancija (= pakanta).

Juozas Kundrotas,
Vytautas Pranciškus Būda

aviacijos mėgėjai neliks abejingi šiam raginimui ir savo siūlymus, mintis, turimą ar naujai surinktą medžiagą atsiųs ar patys atvyks. Kilus klausimų, kreiptis į enciklopedijos vyriausiąjį redaktorių dr. Algimantą Liekį telefonu: 86 521 01 60, (8 ~ 5) 261 36 52; Vilnius, el. paštas: Liekis@ktl.mii.lt arba Liekis@adm.vtu.lt

Kokia bus enciklopedija, lems tai, kiek prie jos rengimo prisidės dabarties ir praeities žinovai, kiek tuo pasirūpins įmonių, klubų, mokslo ir mokyimo institucijų vadovai, jau amžinybėn iškeliausiųjų artimieji, draugai ar pažįstami, kiti erdvių mylėtojai. Lietuvos aviatorių enciklopedija – kiekvieno lietuviu, ypač aviatoriaus, kiekvieno savo Tautos ir valstybės patrioto garbės reikalas.

Doc. Algimantas Liekis

Ainus mums priartinęs prie Lietuvos (3)

Atkelta iš 13 p.

kūno papuošalai, Paskutinis lokio šerimas prieš mirtį, Nuo negyvo lokio diriamas kailis ir t. t. Visa tai yra tikroviški ir nepakartojami nesugražinamų laikų vaizdiniai dokumentai.

Apie mūsų kraštiečio santykius su ainais iškalbingai byloja tas faktas, kad, jam išvyksiant iš Sachalino, ainai jo gailėjosi kaip ištikimiausio ir brangiausio savo draugo.

Lenkijoje ir pasaulyje

Nemažai B. Pilsudskio nuotraukų ir Toluimiuose Rytuose surinktų eksponatų išsibarstė po pasaulio muziejus, bibliotekas bei archyvus, kurie šiuos rinkinius įsigydavo įvairiais būdais. Juos parduodavo ir pats B. Pilsudskis. Antai Smitsono institute (*Smithsonian institution*) JAV saugomas laiškas, kuriame B. Pilsudskis rašo, kad galįs institutui parduoti daugiau kaip 200 nuotraukų, kuriose atsispindi Sachalino ir Amūro krašto čiabuvių tipai, buitinės jų gyvenimo scenos. 159 Smitsono institute saugomos nuotraukos dokumentuotos kaip darytos paties B. Pilsudskio.

Kelionės su rašytoju Vaclovu Sieroševskiu į Hokaido salą metu jo padarytos antropologinės ainų nuotraukos saugomos Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokovoje. Šią kolekciją bibliotekai perdavė Marija Kotovič, žinomo lenkų orientalistų Vladislavo Kotovičiaus duktė. Jos tėvas su B. Pilsudskiu palaikė gana artimus mokslinius ryšius. M. Kotovič B. Pilsudskio nuotraukų kolekciją taip pat yra perdavusi Naujųjų aktų archyvu Varšuvoje, kur šis 109 nuotraukų rinkinys saugomas iki šiol. Kaip teigia mūsų jau minėtas Vroclavo universiteto Rytų tyrimų centro direktorius etnologas ir mokslo istorikas prof. Antonis Kučinskis, Krokovoje ir Varšuvoje saugomos įvairios tematikos ir labai geros kokybės daugiausia ainų, nivchų ir oročių nuotraukos, darytos B. Pilsudskio. Galima neabejoti, kad jis fotografavo ir darė šias nuotraukas pirmiausia galvodamas apie jų mokslinę ir išliekamąją vertę. Pagaliau ar galėjo būti kitaip, nes tai mokslinės ekspedicijos metu darytos nuotraukos.

Visai galimas dalykas, kad į Lenkijos

mokslų akademijos biblioteką Krokovoje B. Pilsudskio nuotraukų rinkinys pateko buvusiam Sachalino tremtiniui tame mieste lankantis 1914 metais. Tuo metu Jogailaičių universiteto Antropologijos įstaigai vadovavo Julianas Talko-Hrynecvičius (Julian Talko-Hrynecwicz). Jis jau po B. Pilsudskio mirties 1922 m. rašė, kad Jogailaičių universiteto Antropologijos įstaigoje saugoma beveik visos Sachalino ir Priamūrės tautų žmonių tipų kolekcijos. Taip pat J. Talko-Hrynecvičius apgailestavo, jog daugelis tų nuotraukų, kurios tokios populiarios ir perspausdinamos viso pasaulio antropologijos bei etnografijos leidiniuose, labai dažnai spausdinamos nenurodant tikrojo autoriaus pavardės.

Su šia problema susidurdavo ir pats B. Pilsudskis. Dar gyvendamas Vladivostoke, 1902 m. buvo net kreipęsis į Amūro krašto pažinimo organizacinį komitetą, prie S. Brailovskio straipsnio *Tazai arba Udiche* pridėtu 8 nuotraukų radęs dvi savo fotografuotas, nors kaip autorius ir nebuvo nurodytas. B. Pilsudskį ypač papiktino tai, kad jo Sachaline nufotografuoti giliai buvo pateikti kaip tazai, kuriuos straipsnio autorias esą išsamiai ištyręs. B. Pilsudskis prašė komiteto išsiaiškinti tiesą, kad mokslo visuomenė nebūtų klaidinama.

Neuvo pamirštas ir sovietinėje Rusijoje

Įdomu, kad sovietinėje Rusijoje B. Pilsudskio vardas taip pat nebuvo ignoruojamas, nepaisant to, kad jo brolis Juzefas Pilsudskis Pirmojo pasaulinio karo metais tapo lenkų legionų kūrėju, su kuriais sugebėjo nuo Varšuvos 1920 m. rugpjūtį atremti bolševikų pulkus (operacijai prigijo „stebuklo prie Vyslos“ pavadinimas) ir Lenkijai iškovoti faktišką nepriklausomybę. Vis dėlto B. Pilsudskio moksliniai nuopelnai ir po tragiškos jo mirties 1918 m. buvo labai gerai įvertinti TSRS Mokslų akademijos 1926 m. Leningrade išspausdintame leidinyje *Ramusis vandenynas (Tuchij Okean)* skiriuje *Rusų moksliniai tyrinėtojai (Русские научные исследователи, 162 c.)*. Galbūt jo kaip mokslininko Sovietų Sąjungoje pripažinimui įtakos turėjo ir tai, kad 1887 m. jis buvo teisiamas vienoje byloje su Aleksan-

dru Uljanovu, Vladimiro Uljanovo – Lenino broliu.

Bibliografija

Išsamiausia B. Pilsudskio darbų bibliografiją sudarė Kazimiera Zavisovič (Kazimiera Zawistowicz) straipsnyje *Bronislovas Pilsudskis (Bronisław Pilsudski)*, kurį išspausdino žurnale *Žinios ir gyvenimas (Wiedza i Życie)* (V. 1930, Nr. 12, s. 25–40). Daug B. Pilsudskio darbų liko rankraščiuose. Tai studijos skirtos Sachalinui, Kamčiatkai, Kinijai, Japonijai, taip pat reiktų paminėti jo užrašytus ainų, giliakų, oročių tekstus. Literatūroje teigiama, kad prieš Antarajį pasaulinį karą Rytų institute Varšuvoje buvo deponuota tūkstantis B. Pilsudskio nuotraukų ir 399 jo surinkti įvairūs muziejiniai eksponatai. Šią kolekciją institutui 1927 m. padovanojo antroji maršalo Juzefo Pilsudskio žmona Aleksandra Pilsudska (1882–1963 m.).

Kolekciją sutvarkė etnografė Kazimiera Zavisovič, kuri tada dirbo Varšuvos mokslo draugijos Etnologijos įstaigoje. Būtent K. Zavisovič pirmoji iškėlė mintį, kad būtina iširti ir dokumentuoti B. Pilsudskio mokslinį paveldą. Ji pati ir ėmėsi tvarkyti šį Lenkijoje esantį palikimą.

Beje, daug įvairių B. Pilsudskio dokumentų ir vertingos tyrimų medžiagos buvo išbarstyta privačiose kolekcijose, kai kurie dalykai buvo pradėti skelbti periodiniuose Lenkijos ir užsienio leidiniuose. K. Zavisovič susirūpino gausia ir turtinga B. Pilsudskio korespondencija, kėlė mintį visuomenėje, kad būtina susirūpinti šiuo išpūdingu ir originaliu paveldu, kuris, nieko nedarant, gali būti prarastas, nors mokslui jo vertė labai didelė.

Deja, jo rinkinių likimas Lenkijoje liūdnas: 1944 m., Varšuvos sukilimo metu, naciams bombarduojant miestą, buvo sugriautas Rytų instituto pastatas, žuvo ir B. Pilsudskio rinkiniai. Kai kurias tų nuotraukų K. Zavisovič išspausdino savo straipsniuose, skirtuose B. Pilsudskui. Tarp kitų yra ir paties B. Pilsudskio tarp Paamūrės oročių nuotrauka, taip pat tyrinėtojo portretinės nuotraukos, padarytos jam gyvenant Sachaline ir Vladivostoke bei 1914 m. Krokovoje.

Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokovoje saugoma apie 320 B. Pilsudskio kolekcijos nuotraukų. Juose nufotografuoti ne vien ainai ar kiti tų vietų autochtonai, bet ir Sachalino vaizdai, architektūra, yra ir katorgininkų nuotrauka. Nėra tikrų įrodymų, kad visa tai fotografavo pats B. Pilsudskis. Galbūt suvokdamas šių vaizdų dokumentinę vertę, B. Pilsudskis juos rinko ir dėjo prie savo rinkinių.

Kas saugoma Rusijoje

Nemaža B. Pilsudskio mokslinio paveldo dalis išsibarsčiusi įvairiose šalyse. Natūralu, kad daugiausia to paveldo galima rasti Rusijos muziejuose bei mokslo institucijų archyvuose. Yra žinoma, kad Rusijos geografijos draugijos archyve ir Rusijos mokslų akademijos Antropologijos ir etnologijos instituto archyve Peterburge saugomos nemažos jo nuotraukų kolekcijos. Taip pat tokių rinkinių turi Rusijos mokslų akademijos Antropologijos ir etnografijos muziejus Pe-

Ainai iš Sakajamo ir Maukos kaimo Sachaline; B. Pilsudskio nuotrauka

terburge, Sachalino srities kraštotyros muziejus Pietų Sachaline, V. K. Arsenjevo valstybinis jungtinis muziejus Primorske bei Amūro krašto pažinimo draugijoje Vladivostoke.

Pažymėtina, kad dalis V. K. Arsenjevo muziejuje Vladivostoke saugomų B. Pilsudskio nuotraukų 1900 m. buvo eksponuotos Tarptautinėje parodoje Paryžiuje, kaip sudėtinė Rusijos ekspozicijos dalis, ir buvo apdovanota sidabro medaliais.

Prabilo nebylios fonogramos

Šiandien jau pats B. Pilsudskio sukauptas palikimas yra atskiro tyrinėjimo objektas, jam nagrinėti skiriamos net atskiros mokslinės konferencijos. Ypač vertinama tai, kad etnografiniuose tyrinėjimuose jis taikė fotodokumentacijos metodą, įrašinėjo tyrinėjamų tautelių žmonių balsus, tekstus ir muziką, todėl laikytinas vienu iš tokio sintezuojančio fiksavimo bei tyrimo etnografijoje ir antropologijoje novatorių. 1985 m. Japonijoje, Hokaido universitete Sapiro mieste, vykusioje mokslinėje konferencijoje kaip tik ir buvo nagrinėtos B. Pilsudskio fonogramos, skirtos ainų muzikai ir dainoms. Beje, ir pati konferencija buvo skirta būtent tų fonogramų tyrinėjimui.

Teigiama, kad tai buvo gana intriguojanti konferencija. Pasak mokslų daktaro Antonio Kučinskio, Lenkijoje turimos B. Pilsudskio fonogramos su XX a. pradžioje įrašyta ainų muzika ir šios tautos žmonių balsais buvo „nebylios“, niekaip nepasisekdavo jų „prakalbinti“. Tik bendromis lenkų ir japonų tyrinėtojų pastangomis buvo įgyvendinti bendri projektai. Lenkijoje saugomos B. Pilsudskio fonogramos su ainų balsais ir muzika buvo pervežtos į Japoniją. Hokaido universiteto Taikomosios elektronikos institute buvo sukurta speciali grupė, kuriai vadovavo prof. Tošimicu Asakura. Pritaikius lazerius, buvo sukurta speciali technologija tiems įrašams perskaityti. Projektas sėkmingai įgyvendintas, ir senieji įrašai dabar naudingi mokslui.

Gediminas Zemlickas

MOKSLO LIETUVĄ REMIA:

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

„Mokslas Lietuva“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8-5) 212 12 35, faks. 261 47 29

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius